

Rapport 2006:32 R

Vidgade uppgifter för universitet och högskolor?

Utvecklingen de senaste åren och
rektorernas synpunkter

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

**Vidgade uppgifter för universitet och högskolor?
Utvecklingen de senaste åren och rektorernas synpunkter**

Utgiven av Högskoleverket 2006

Högskoleverkets rapportserie 2006:32 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Thomas Furusten**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets vaktmästeri, Stockholm, juni 2006

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Syfte och tillvägagångssätt	7
Bakgrund	7
Synpunkter från rektorerna	15
Frågeundersökning riktad till rektorerna	15
Om mängden uppgifter	16
Om uppgifternas prioritet	19
Om den högre utbildningens utbildningsuppgift	21
Om profilering, samverkan och koncentration	23
Enkätundersökning om rektorsroller och akademiskt ledarskap	26
Avslutande reflektioner	29
Den högre utbildningen i dagens verklighet	29
Möjliga utvecklingsspår för framtiden	30
Bilaga 1 – Uppdrag, lag och förordning, samt övriga örvänningar och krav	33
Uppdrag till universitet och högskolor	33
Uppsala universitet – sammanställning av uppgifter	33
Sammanställning av uppdrag 1995–2005	35
Förändringar i författningarna för universitet och högskolor	56
Förväntningar och krav på högskolorna från myndigheter och organisationer	57
Bilaga 2 – Enkät	59

Sammanfattning

Expansionen inom den högre utbildningen har medfört en vidgad uppgift för lärosätena. Högskolan har i dag många olika uppgifter inom utbildning, forskning och utvecklingsarbete i olika former. Beslutsfattandet är till stor del decentraliserat, men likafullt finns en hel del föreskrifter i lagar, förordningar, avtal, regleringsbrev och andra regeringsbeslut.

Den här rapporten syftar till att beskriva de problem och möjligheter som den vidgade uppgiften innebär. Skriften ska betraktas som ett underlag inför det fortsatta samtalet om den högre utbildningens uppgift, i vilket Högskoleverket ständigt är en aktiv deltagare.

För ändamålet har vi studerat förändringen över tid av antalet uppgifter¹. Genomgången visar att det har skett en påtaglig ökning av antalet uppgifter med återrapporteringskrav i regleringsbrevet till universitet och högskolor. Det är dock svårt att bedöma hur stor förändringen är när det gäller vilken arbetsinsats de enskilda uppgifterna kräver i förhållande till tidigare år, då lärosätena kan ha haft liknande uppgifter även om de inte varit formulerade i styrdokument. Därför har vi också frågat universiteten och högskolorna själva hur de faktiskt upplever situationen. Budskapet vi tagit emot är att majoriteten av lärosätena starkt upplever att uppgiftsbördan har ökat.

Följande punkter sammanfattar de vanligast förekommande åsikterna bland rektorerna.

- Det är visserligen positivt att samhället hyser ett stort förtroende för vad universitet och högskolor kan åstadkomma. Men detta förtroende gränsar till en övertro och framför allt fel ställda förväntningar i förhållande till den högre utbildningens primära syften.
- Också den stora uppmärksamheten för och exponeringen av den högre utbildningen är en positiv utveckling. Det uppfattas dock som negativt att den ökning av ansvar och uppgifter som följer med förtroendet inte motsvaras av en ökad finansiering för att klara av uppgifterna.
- Det finns samma formella krav på samtliga lärosäten att man ska klara av en stor mängd uppgifter, trots att förutsättningarna är olika lärosätena emellan.
- Friheten för universitet och högskolor upplevs bli alltmer begränsad eftersom styrningen tilltagit, främst via återrapporteringskrav i regleringsbrevet.
- Många av rektorerna upplever att det är svårt att kunna prioritera kärnverksamheterna och utvecklingen av dessa.

1. En beskrivning av utvecklingen av uppgifterna 1995–2005 görs i bilaga 1.

Denna avstämning av situationen antyder att uppgiftsbördan och uppgifternas fördelning behöver diskuteras i ett samspel mellan regeringen och lärosätena – men också mellan lärosätena. Ett ämne för diskussion kan vara högskolans utbildningsuppgift i förhållande till andra utbildningsanordnare. Ett annat hur utbildningsuppgiften bör fördelas i samverkan mellan högskolorna.

Det finns två övriga frågor som framstår som centrala efter den genomgång vi har gjort. Den första är om det är hållbart att fortsätta i ett system där i princip samma mångfald av uppgifter ligger på alla lärosäten. Den andra frågan handlar om hur det går med den akademiska friheten och kärnuppgifterna, när så många andra uppgifter trängs om utrymme och resurser.

Förhoppningsvis kan Högskoleverket bidra med olika typer av underlag till diskussionen om hur uppdragen kan hanteras och fördelas inom den högre utbildningen. Den här rapporten är ett budskap om att en sådan diskussion är nödvändig. Formerna för den återstår att etablera.

Inledning

Syfte och tillvägagångssätt

Syftet med detta arbete är att fördjupa diskussionen kring högskolans ansvar och olika uppgifter. För det ändamålet har vi försökt fånga tongångarna ute på lärosätena, främst hur man betraktar situationen i termer av problem och möjligheter. Den huvudsakliga metoden som använts för detta är intervjuer i kombination med en enkät som riktats till samtliga rektorer. Perspektivet är alltså begränsat till en beskrivning av utvecklingen såsom den upplevs från lärosätenas synvinkel. Detta i sig talar dock inte emot att förändringarna kan vara väl motiverade ur regeringens synvinkel.

Som en bakgrund till rektorernas beskrivning redovisar vi i det närmast följande några kortfattade aspekter på högskolans vidgade uppgift. Ett komplement är redovisningen (se bilaga 1) av uppgifter som har tillkommit eller förändrats i författningstexter och i regleringsbrev under den senaste tioårsperioden. Utifrån detta underlag formulerar vi i det avslutande kapitlet en kort sammanfattning av våra iakttagelser, och skisserar några möjliga utgångspunkter för en fortsatt diskussion.

Skriften har för avsikt att vara framåtsyftande och fokuserad på möjligheter. Meningen är att den ska kunna användas som ett diskussionsunderlag i det ständigt pågående utvecklingsarbetet vid våra universitet och högskolor.

Bakgrund

Högskolans vidgade uppgift

Den senaste utbildningspolitiska propositionen bär titeln *Ny värld – ny högskola* (2004/05:162). Den utveckling och de förändringar som titeln anspelar på har förvisso inte skett över en natt. Högskolor och universitet har sedan 1960-talet genomgått en successiv förändring från att vara tillgängliga för en smal elit till att i dag vara utbildningsinstitutioner för en bredare allmänhet. Detta har lett till en till stora delar annorlunda uppfattning om den högre utbildningens syften och uppgifter.

Vilka förändringar som skett kan ringas in med en återblick till åren runt högskolereformen 1993 och framåt. En övergång till mål- och resultatstyrning inom statsförvaltningen i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet ledde fram till ”frihetsreformen”, då statens styrning av grundutbildningen minskade och en decentralisering av besluten ägde rum. Från att ha styrts via detaljerade centrala beslut då det gällde högskolornas budget, utbildningsutbud och organisation styr nu statsmakterna alltså genom mål och resultatkrav. Skälen för den rättsliga reglering som infördes i och med den så kallade frihetspropositionen (prop. 1992/93:1) angavs vara:

- grundläggande garantier för det kritiska tänkandet och den fria forskningen,
- rättssäkerheten för enskilda studenter och lärare,
- funktionella beslutsformer och ett tydligt ledningsansvar,
- undantag från annan lagstiftning för att medge ett smidigare och till verksamheten mer anpassat arbetsätt,
- klara och grundläggande mål för verksamheten.

När det nya systemet infördes ökade lärosätenas autonomi kraftigt. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) avskaffades och lärosätena lämnade därmed sina anslagsframställningar direkt till regeringen. Inom ramen för en ny högskolelag och högskoleförordning avskaffades de allmänna utbildningslinjerna, och lärosäten kan sedan dess själva besluta om sitt utbildningsutbud och sin studieorganisation².

Samtidigt som reformen togs fram gick landet in i en djup lågkonjunktur med åtföljande arbetslöshet. Resurserna för grundutbildning ökade. Från och med början av 1990-talet har antalet studenter fördubblats – från 170 000 höstterminen 1990 till nära 340 000 höstterminen 2004. En bred expansion av den högre utbildningen har inneburit att tre helt nya högskolor etablerats och att fyra högskolor fått universitetsstatus.

När allt fler människor uppmuntrats till att studera på högskolan har högskolans betydelse i samhället blivit allt större. Betydelsen gäller inte enbart för unga människors möjligheter att bygga en plattform för sitt fortsatta liv. Högskolan har också blivit en viktig aktör i det livslånga lärandet, och även för bevarandet och utvecklingen av viktiga värdegrunder i samhället.

Styrningen av universitet och högskolor

Universitet och högskolor är statliga myndigheter direkt underställda regeringen. De lyder därför under det regelverk som gäller för statliga myndigheter, och de förväntas också uppfylla de generella mål som riktas till den statliga förvaltningen. Universiteten och högskolorna har dock en något annorlunda ställning inom statsförvaltningen när det gäller styrning, ledningsorganisation och målen för verksamheten. Anledningen till detta är universitetens särskilda uppgift, de kollegiala strukturerna och den vetenskapliga friheten. Samtidigt gäller att rättssäkerheten ska garanteras i myndighetsutövningen och att det finns en öppenhet gentemot samhället.

En viktig princip för universitetens och högskolornas verksamhet är deras autonomi, och friheten i forskning och undervisning. Statens styrning och kontroll av verksamheten sätter gränser för autonomin – samtidigt som det

2. Universitet och högskolor kan utan inblandning av andra aktörer fastställa innehållet i utbildningar och kurser. Regeringen beslutar dock om examensordningen. Högskoleverket beslutar om examensrätt för den grundläggande högskoleutbildningen och regeringen beslutar om vilka lärosäten som får vetenskapsområde och därmed utfärda examina inom forskarutbildningen.

finns ett legitimt behov av att styra och kontrollera verksamheten eftersom den till stor del finansieras av statliga medel.

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) har länge fört diskussioner om hur universitet och högskolor styrs och vilka förändringar förbundet bör arbeta för i syfte att stärka lärosätenas autonomi. I skriften *Hur fria skall universitet och högskolor vara?*³ presenteras sju fristående bidrag till diskussionen. Ett av dem är Gustaf Lindencronas plädering för att högskolan bör bli en särskild företagsform, som fortfarande ägs av staten men som inte är en del av staten. Med anledning av att statsmakterna fortfarande reglerar högskolan genom ett antal lagar, regleringar och uppgifter formulerar han följande ganska drastiska iakttagelse.

”Man får ibland känslan av att högskolan ur statsmakernas synvinkel är som ett undflyende, gåtfullt och gäckande väsen som man på alla sätt vill infånga och hålla i strama tyglar men där fångstmetoderna visar sig ständigt otillräckliga och måste kompletteras med nya.”

Vidare beskriver Lindencrona att det främsta skälet för värnande av högskolans autonomi är dess uppgift att på ett oberoende sätt bedriva forskning och undervisning utan att behöva snegla på det politiskt opportuna.

Diskussionerna med anledning av denna rapport från SUHF har förts vidare i olika konstellationer. SUHF:s styrelse gav Lena Marcusson vid Uppsala universitet uppdraget att formulera varför lärosätenas autonomi behöver stärkas och garanteras, och hur det kan gå till. En förenklad beskrivning av Marcussons poäng är att eftersom högskolesektorn är en så stor del av den offentliga sektorn i Sverige så borde det vara möjligt att få till stånd en seriös offentlig diskussion om utformningen av styrmedel för verksamheten. Vad som behöver diskuteras är de ekonomiska förutsättningarna, de organisatoriska förändringarna, reglerna för antagningen och den generella och specifika myndighetsstyrningen. Detta för att klargöra vilka regeländringar som skulle behövas för att stärka autonomi.⁴

Utbildningen och arbetsmarknadens behov

När ungefär hälften av alla unga människor påbörjar en högre utbildning tydliggörs behovet av den högre utbildningens samhälleliga nytta i termer av arbetsmarknadsrelevans. Efter akademiseringen av utbildningar som tidigare låg på gymnasienivå ställs från samhällets sida krav på yrkesmässig kompetens och att ett entreprenörsperspektiv på ett tydligare sätt bör ingå i högskoleutbildning. Parallellt med detta finns de självklara kraven på forskningsanknytning och solida teoretiska fundament. Den högre utbildningen har att förhålla sig till den stora förändringen av utbildningens betydelse i samhället.

3. SUHF 2003.

4. Lena Marcusson, *Universitetens rättsliga ställning* (SUHF 2005).

Därmed finns det knappast utrymme att välja. Det gäller inte ett val mellan traditionella akademiska ideal och arbetsmarknadens behov i nuet. Det är inte antingen eller, det är både och. Men frågan är hur.

För ett par år sedan gjorde Sverker Sörlin ett intressant inlägg till den diskussionen, under rubriken *Hur skall högskolan växa? Om Humboldt, värdena och framtiden* (2003). I Sörlins resonemang är en huvudlinje det traditionella akademiska lärandet kontra det praktiska livets krav. Humboldtuniversitetet har utgjort en framgångsrik modell för sökande efter ny kunskap och för reproduktion av den äldre kunskapen. De centrala dragen i denna modell finns ännu kvar i den svenska högskolan som ett ideal att antingen uppnå eller bevara – den akademiska friheten, forskningsanknytningen, seminarieformen, friheten att förhålla sig självständig till sin uppdragsgivare. Detta kvardröjande ideal ligger bakom en del av den kritik som riktats mot kravet på en fortsatt tillväxt av högskolan, mot ”massutbildning” och mot en alltför stor anpassning efter arbetsmarknadens nyckfullhet. Tradition och förnyelse är två motstridiga krafter som på något vis ändå måste förenas. Sörlin närmar sig detta problem med utgångspunkten att dagens högskolor belastas med en alltför bred utbildningsuppgift. Därifrån formulerar han frågan om vad av den växande verksamheten inom det alltmer vidsträckt utbildningslandskapet som högskolan kan utföra, och vad andra kan utföra.

Gråzonen mellan olika utbildningsanordnare

Utbyggnaden av högskolan har inneburit förändringar för det totala utbildningssystemet. Det mest uppenbara är en rörelse inom hela systemet i riktning mot den högre utbildningen, där hittills nästan hela utbildningsexpansionen ägt rum. Fokuseringen på att allt fler av en årskull ska påbörja högskolestudier har inneburit att en allt större del av den gymnasiala utbildningen fått en högskoleförberedande karaktär. Många utbildningar som tidigare var yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan ges nu i högskolans regi. De kanske tydligaste exemplen under senare år gäller vårdutbildningar och högskoleingenjörsutbildningarna.

Den kommunala vuxenutbildningen – som har som huvudsyfte att vara ett komplement och en andra chans – har under lång tid använts av gymnasieutbildade som vill förbättra sina betyg i ämnen som de redan läst. Samtidigt har allt fler studieförberedande kurser inom det utvidgade basårs-/collegekonceptet startats i högskolornas regi. Utbildningar inom basåret och inom college utförs också av andra utbildningsanordnare, exempelvis studieförbund, folkhögskola eller inom komvux.

Allt fler institutioner och organisatoriska lösningar trängs om utrymmet i det utbildningslandskap som visserligen blivit väsentligt större, men som utspelar sig i en gråzon där processen med att finna lämpliga former fortfarande pågår. Även om det råder en huvudorientering i riktning mot den högre utbildningen är rollfördelningen mellan olika utbildningsanordnare ganska oklar. Det gäller framför allt vilka utbildningar som ska tillhandahållas av vilka

institutioner, men också vilka vägar in i och ut ur utbildning på olika nivåer som egentligen bör finnas. Symtomatiskt är att samtidigt som det har skett en akademisering av yrkesutbildningar så har antalet KY-utbildningar expanderat och gett allt tydligare aktualitet åt frågan om vilka utbildningsanordnare som är bäst lämpade för de kortare yrkesinriktade utbildningarna. Och när det gäller den högre utbildningen är också frågan huruvida en tydligare fördelning av uppgifterna kan göras mellan olika lärosäten.

Lösningen som skisseras av Sverker Sörlin (2003) är en större differentiering och arbetsdelning mellan de olika lärosätena – med varierande roller för olika universitet, högskolor och institut inom ramen för ett pluralistiskt finansieringssystem.

”Systemet har hittills inte erbjudit någon modell för hur man radikalt och i stor skala skulle kunna ersätta denna mångbruksverksamhet i högskolan med en förnuftig arbetsdelning. I en ganska konkret mening handlar det om att befria universiteten från en del av deras uppgifter, så att de med kraft kan ägna sig åt det som bör vara deras kärnuppgifter.”

Högskolans regionalpolitiska roll

Motiven för utbyggnaden av det svenska högskolesystemet har varierat något över tiden. Såväl regionalpolitiska som utbildningspolitiska strategier har legat bakom utvecklingen. Parallellt med tanken på Sverige som ledande kunskapsnation var de huvudsakliga motiven till expansionen av högskolan under 1990-talet den breddade rekryteringen – socialt, åldersmässigt och etniskt. Utbyggnaden och den geografiska spridningen av utbildningsplatser är avsedd att öka tillgängligheten för grupper som annars kanske inte skulle ta steget till högskolan. Detsamma gäller satsningar på utlokaliserad utbildning och distansutbildning.

Den roll högskolan spelar i regioner kan variera. Hur stor den enskilda högskolans regionala roll är och vilken/vilka aspekter som står i fokus bestäms i huvudsak av yttre faktorer. Sådana faktorer kan t.ex. vara omgivningens förväntningar, orsaker till högskolans etablering, hur finansiering sker samt politiska krav. Från universitetens och högskolornas sida betonas ofta att deras roll i samhället måste vara grundad på utbildning och forskning och inte på några nya, separata uppgifter vid sidan av kärnverksamheten.

Internationaliseringen av den högre utbildningen

Internationaliseringen blir en allt viktigare del av universitetens och högskolornas verksamhet. När man tidigare pratade om universitetens och högskolornas internationalisering betonades mobilitet som det viktiga inslaget – i dag ingår all verksamhet som tillför utbildningen en internationell dimension.

Bolognaprocessen har för närvarande en stor inverkan på verksamheten vid universitet och högskolor. I propositionen *Ny värld – ny högskola*⁵ som kom i juni 2005 föreslås ett antal förändringar som ska leda till att det svenska utbildningssystemet på centrala punkter närmar sig de mål som satts upp inom Bolognaprocessen.

Bolognaprocessens senare steg betonar bland annat studenters lärande och ”learning outcomes”, vilket ställer krav på lärosätena avseende såväl uppföljning och utvärdering som utarbetande av utförliga utbildningsmål.

I *Ny värld – ny högskola* presenterar regeringen också en nationell strategi för internationalisering. Syftet är att på ett samlat sätt ange inriktningen för internationaliseringsarbetet på såväl nationell nivå som lärosätetsnivå. Det är lärosätena som bär det huvudsakliga ansvaret för att strategin genomförs och att intentionerna i den blir en del i det dagliga arbetet.

Större autonomi – mer ansvar

Sammanfattningsvis kan sägas att utvecklingen de senaste 10–15 åren har inneburit att högskolor och universitet fått ta ett större ansvar för allt fler samhällsuppgifter. Denna utveckling är uttryck för stora förväntningar på att universitet och högskolor ska lösa politiska och samhällsrelaterade problem, direkt eller indirekt genom kärnuppgifterna utbildning och forskning.

I bilaga 1 beskrivs vilka uppgifter som har tillkommit i lag och förordning samt via regleringsbrev och andra organisationers initiativ. En förenklad bild av denna utveckling syns i tabellen nedan, som summerar antalet uppdrag i regleringsbrev åren 1995–2005. Om man på detta sätt bortser från uppdragens karaktär framgår en 80-procentlig ökning av antalet uppdrag från 1997 till 2005. Hela denna förändring tycks ha skett år 2001.

Antalet uppdrag i regleringsbrevet för universitet och högskolor 1995–2005

		1995/ 96	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Gemensamt för verksamhetsgrenarna	Återrapportering			3	2	12	13	15	9	11	23
	Återrapportering/uppdrag	3	6	5	5		8	9	7	1	1
Grundutbildning	Återrapportering			7	6	5	6	3	4	5	5
	Återrapportering/uppdrag	1	8				6	8	9	10	8
Forskning och forskarutbildning	Återrapportering			9	4	1	4	10	10	7	5
	Återrapportering/uppdrag	9	11				8	3	3	3	3
TOTALT		13	25	24	17	18	45	48	42	37	45

5. Prop 2004/05:162.

Vid sidan om de gemensamma uppgifterna som räknats i tabellen ovan finns dessutom regleringsbrev för respektive lärosäte, med uppgifter inom följande områden.

Grundutbildning: mål för avlagda examina inom vissa områden, mål för antal helårsstudenter inom vissa områden, särskilda åtaganden.

Forskning, forskarutbildning: mål för antalet examina, rekryteringsmål för professorer, mål för särskilda uppdrag.

Till detta kommer *särskilda åtaganden* som specificeras i respektive lärosätes regleringsbrev – både sådana som innebär ekonomisk kompensation och sådana som inte gör det.

Det har alltså skett en påtaglig ökning av antalet uppgifter med återrapporteringskrav i regleringsbrev till universitet och högskolor. Det är dock svårt att bedöma hur stor förändringen är när det gäller vilken arbetsinsats de enskilda uppgifterna kräver i förhållande till tidigare år, då lärosätena kan ha haft liknande uppgifter även om de inte varit formulerade i styrdokumentet. Huvudämnet för den här skriften är hur man ute på lärosätena upplever förändringen över tid – och det ansvar som universitet och högskolor har att leva upp till. I det följande presenteras hur rektorerna själva beskriver situationen.

Synpunkter från rektorerna

Frågeundersökning riktad till rektorerna

Under hösten 2005 har en enkät med öppna frågor sänts till alla högskolerektorer, med uppmaningen att resonera fritt kring fyra frågor om den vidgade uppgiften för universitet och högskolor. Enkäten med följbrev finns i bilaga 2.

Den första frågan vi ställt till rektorerna avser hur man upplever uppgifts-
bördan. Den andra frågan är hur man eventuellt prioriterar bland uppgifterna. Fråga tre gäller avgränsningen gentemot andra utbildningsformer. Den sista frågan fokuserar på möjligheterna framöver, i termer av samverkan, profilering och koncentration.

Vi är från Högskoleverkets sida medvetna om de pressade arbetsvillkoren för rektorer – detta är ett av skälen bakom enkäten. Vi har alltså full förståelse för att inte riktigt alla hunnit svara. Vissa rektorer har vi intervjuat kring samma frågeställningar som enkäten tar upp, och har därför inte mottagit någon skriftlig enkät från dem. Intervjuerna medräknade har vi fått svar från 77 procent av lärosätenas rektorer. Denna svarsfrekvens bedömer vi vara fullt tillräcklig för vårt syfte att finna mönster och existerande samsyn beträffande frågorna, till grund för ett allmänt resonemang. Enkätundersökningens budskap har dessutom diskuterats vid det möte med samtliga rektorer som årligen arrangeras av Högskoleverket.⁶

Vi har valt att använda breda och öppna frågor, som alternativ till att snäva in vissa områden med fasta svarsalternativ. Detta för att ge rektorerna fritt utrymme att svara så mycket eller så kortfattat de själva vill.

I presentationen av rektorernas svar på vår enkät utgår vi ifrån ett antal citat. Citaten representerar antingen en uppfattning som delas av flera rektorer eller en uppfattning som på något sätt sticker ut. Texten i anslutning till citaten klargör när det är frågan om det ena eller det andra.

Många av svaren ger bilden av en högskola som är hårt ansträngd. Vi vill dock understryka att det ligger i enkätfrågornas karaktär att framförallt de problematiska aspekterna kommer upp. Genom att föra fram problematiken i ljuset ges direkt underlag för en diskussion om vad som eventuellt behöver förändras.

Till åsikterna hör också att Högskoleverket faktiskt bidrar till problematiken med en mångfald av uppgiftsfrågor liknande denna, vilket innebär arbetsuppgifter att addera till de övriga. Bortfallet på 23 procent kan tolkas som en tystnad som "talar" i samma riktning. Men av de svarande är det många som ger uttryck för att de är positiva till att de här ställda frågorna blir föremål för diskussion. Detta tolkar vi som att ämnet är angeläget.

6. Steningevik, 26 januari 2006.

Om mängden uppgifter

Den första frågan vi har ställt till rektorerna är ordagrant formulerad enligt nedan.

”Universitet och högskolor är statliga myndigheter vilket innebär att de även omfattas av den lagstiftning som reglerar de statliga myndigheternas verksamhet. Verksamheten regleras också av högskolelagen, högskoleförordningen och ett antal andra lagar. Därtill kommer mer eller mindre tydliga förväntningar på att lärosätena ska bidra till att lösa olika samhällsfrågor som till exempel mäns våld mot kvinnor, entreprenörskap och hållbar utveckling. Vad är Din syn på mängden uppgifter som lärosätena ställs inför? Bör fördelningen av uppgifterna förändras, och i så fall hur?”

Det rör sig alltså om en mycket omfattande fråga, som dessutom har följdfrågor. Ändå märks ganska tydliga samstämmigheter i svarens karaktär. Framför allt upplever de allra flesta att antalet uppgifter ökat med tiden. Nedanstående citat sammanfattar väl den problembeskrivning som många uttrycker.

”Inom ramen för gällande lagar och förordningar skall vi på bästa möjliga sätt använda de resurser som vi har till vårt förfogande för att producera god utbildning och forskning. Detta är de kärnverksamheter på vilka vi fokuserar. Problemet är att denna verksamhet börjar omgärdas av så många randvillkor att det finns en risk att vi tappar fokus och att verksamheter som var och en för sig kan synas bidra till måluppfyllelse tillsammans får en omfattning som inkräktar på möjligheterna att producera god utbildning och forskning.”

”Naturligtvis tycker jag att uppgifterna bör minskas. Vi måste ha tid att syssla med våra kärnuppgifter, utbildning, forskning och samverkan. Det är ju därför vi finns till.”

I anslutning till detta har vissa rektorer gett uttryck för uppfattningen att mängden samhällsuppgifter både har en positiv och en negativ sida. Det positiva är att det finns ett förtroende för universitet och högskolor ute i samhället, det negativa att det inte ges några ekonomiska resurser för att lösa frågorna. Det i sin tur leder till en urholkning av resurserna för främst grundutbildningen, men även för övrig kärnverksamhet.

”Antalet samhällsfrågor och därmed förknippade uppgifter som hamnar på högskolornas bord vittnar om det stora förtroendekapital som högskolorna i dag har i samhället. [...] MEN det stora problemet handlar om de formella krav i termer av handlingsplaner, särskilda aktiviteter etc. som högskolorna förväntas producera inom ”ordinarie” verksamhet, dvs. UTAN att få någon ekonomisk kompensation.”

Samtidigt efterlyser flera rektorer en slags behovsbedömning av alla de krav som ställs på lärosätena, innan de når fram till högskolornas regleringsbrev. Man anser att det är svårt att ifrågasätta viktiga uppgifter som har att göra med exempelvis jämställdhet eller hållbar utveckling när dessa uppgifter väl ligger på bordet.

”Många av de krav som tillkommit på lärosätena, främst från statsmakterna och centrala myndigheter, är vällovliga och därför svåra att ifrågasätta. Samtidigt tar uppfyllandet av kraven resurser från de primära verksamheterna då kraven ytterst sällan åtföljs av resurser. Det förhållandet att kraven i någon mening är bra innebär inte att de ska genomföras.”

”På kort sikt kunde ett sätt att göra situationen lättare för högskoleledningarna vara att regeringen för varje ny kravformulering klargör för vem kravet ställs och hur rapporterna ska användas.”

Flera rektorer från de mindre högskolorna för fram att det är orimligt att det ställs samma krav på en mindre högskola som på ett universitet. En del menar att de stora lärosätena har större möjligheter än de små att hantera dessa uppgifter, t.ex. genom att anställa handläggare för att hantera frågor såsom jämställdhet och mångfald.

”Kraven är dessutom lika detaljerade för den lilla högskolan som för det stora universitetet.”

”Mängden uppgifter blir enligt min mening tyngre på ett litet lärosäte.”

Ett annat problem som förs fram är att kraven ofta åtföljs av att olika planer ska utarbetas och att det läggs större vikt vid det än hur högskolan egentligen arbetar med att lösa frågan. Detta innebär att produkten, själva rapporten, är mer i fokus för både högskolan och Regeringskansliet än dess innehåll och uppföljningsbara resultat. Någon rektor uttrycker det som ett resultat av tendensen mot ”smygbyråkratisering” genom allt fler och mer skärpta återrapporteringskrav.

”Vi ser med oro på de alltmer ökade kraven på återrapporteringar – och detaljrikedomen i dessa – i olika sammanhang inte minst i regleringsbrev.”

Uppfattningen om de ökande återrapporteringskraven förs fram av flera rektorer. Det framkommer i flera svar att fokus läggs på att rapportera olika uppdrag och inte på kvaliteten av arbetet. Man menar också att inga incitament ges för att uppfylla de krav som regeringen ställer. Huvudproblemet tycks inte vara den ökande mängden uppgifter, utan snarare att inga nya resurser tillförs för dessa. Någon slags samordning av kraven och en tydlighet kring hur de inrapporterade uppgifterna ska användas efterlyses av några.

En annan dimension av denna fråga rör universitet och högskolor som myndigheter. Ett par rektorer ser inga större problem med att högskolorna är myndigheter eller menar att den formen gäller och inte är förhandlingsbar. Andra för fram synen att lärosätena borde komma bort från myndighetsformen. Eftersom lärosäten är myndigheter tillkommer uppgifter som direkt är förknippade med denna organisationsform. En större självständighet för lärosätena efterlyses av en del.

”Det är för den framtida utvecklingen av universiteten som demokratins och den kritiska granskningens främsta företrädare väsentligt att dessa, i enlighet med de europeiska universitetens Magna Charta, är moraliskt och intellektuellt oberoende av alla politiska, ideologiska och ekonomiska maktgrupperingar.”

”När handläggningen av alla ”myndighetsuppdrag” tar för mycket tid och resurser från kärnverksamheten så är det inte längre kvalitetshöjande utan riskerar att bidra till en sämre kvalitet. Fördelningarna av uppgifterna måste ses i detta perspektiv.”

”[...] bort från synen på att universiteten är myndigheter som alla andra, skyldiga att förverkliga sittande regerings politiska intentioner.”

Frågan om universitet och högskolor som politiska redskap tas upp av flera rektorer. Här efterlyses en diskussion och en mer omfattande dialog mellan regering och lärosäten innan regeringen beslutar om olika påbud.

”När förlorar lärosätena sin speciella ställning och blir ett lydigt redskap i politikens tjänst. Detta är en fråga som vi gärna skulle vilja se mer diskuterad än vad som görs i dag.”

”Det senaste påbudet om ”hållbar utveckling” – i sig ett angeläget och viktigt kunskaps- och normbildningsområde – är illustrativt. Utan större ansatser till dialog görs direkt politiska beställningar till högskolan.”

”Det finns en tydlig spänning mellan ambitionerna att lärosätena ska ha stor frihet under ansvar å ena sidan, och statens styrningsambitioner å den andra. Vår erfarenhet är att det senare är på väg att öka. I förlängningen finns det ibland en känsla av att statsmakterna inte litar på högskolesektorns förmåga att hantera innehållsfrågorna på ett adekvat sätt.”

En rektor för fram att högskolans autonomi kräver färre mål och att det måste vara möjligt för lärosätena att ta ansvar för viktiga avvägningar.

”Det är från min synpunkt självklart väsentligt för en högskola att i sin forskning och undervisning inspireras av långsiktiga samhällsliga behov, och att på ett aktivt sätt bidra till den aktuella offentliga diskursen.”

En annan rektor har, långt från den ideala vision som citatet ovan beskriver, markerat hinder på en hög detaljnivå. Att återrapporteringen har en slagsida mot de kvantitativa måtten, nyckeltal o.d., som lätt låter sig sammanställas i tabeller och (rankning)listor. Samma person talar också om att en fokusering på de ”horisontella målen” (jämställdhet, internationalisering, hållbar utveckling etc.) leder till två slags problematiska konsekvenser. För det första är budgetproposition och regleringsbrev inriktade på dessa horisontella mål, och de bevakas av mer eller mindre starka intressenter. Dessa mål tenderar därmed att bli viktigare än grundläggande mål för högskolan, som demokrati, åsiktsfrihet, reflektion och självständigt tänkande hos studenter. För det andra är de horisontella målen ofta motstridiga samtidigt som lärosätet saknar möjlighet att prioritera mellan dem. Det går t.ex. inte att säga att ”i år prioriterar vi jämställdhet på bekostnad av internationalisering”.

Om uppgifternas prioritet

Även beträffande hur man väger olika uppgifter mot varandra ställer vi flera frågor samlat för rektorerna att resonera kring.

”Hur prioriterar Du och Ditt lärosäte bland mängden uppgifter – vad prioriteras högt och vad prioriteras lågt? Finns det uppgifter som Du skulle vilja arbeta mer med, men som av olika skäl måste prioriteras ned? I sådana fall vilka och varför?”

När Högskoleverket ställer frågor av det här slaget till lärosätena kan det vara svårt att bortse från verkets granskande funktion. Det märks också en viss tendens mot att svaren är koncentrerade kring vad som kan uppfattas vara korrekt att säga.

”Många i vår organisation skulle nog svara att vi inte prioriterar, och det är nog delvis sant (men bara delvis).”

”Vi försöker leva upp till de faktiska krav som vi har på oss genom lagstiftning och regleringsbrev och fokusera på våra huvuduppgifter, utbildning och forskning. Vi skulle vilja satsa mer på att utveckla kvaliteten inom båda dessa områden.”

Vad alla är överens om är att kärnverksamheterna – utbildning och forskning – måste prioriteras framför andra verksamheter. Samverkansuppgiften tycks de flesta ha accepterat som en integrerad del i utbildnings- respektive forskningsuppgiften.

Däremot finns det vissa olikheter i hur man uppfattar möjligheten att faktiskt fokusera på dessa huvuduppgifter. För vissa är det en självklarhet, de andra uppgifterna kommer helt enkelt i andra hand. För andra är upplevelsen att de övriga uppgifterna tar över för mycket.

En rektor poängterar att man knappast har möjlighet att välja.

”Man *ska* leva upp till alla krav, men man kan ju välja att anstränga sig mer eller mindre. En mindre högskola har ingen möjlighet att göra allt. Det rör sig om helt olika förutsättningar. För en liten högskola blir varje beslut mycket betydelsefullt, eftersom det inte finns några marginaler.”

”Det är pengarnas makt, ekonomin som avgör i slutändan.”

”Vi får mindre och mindre tid och ekonomiska medel till våra huvuduppgifter utbildning och forskning, samt samhällskontakt.”

Återkommande i rektorernas svar, och framhållet som det tydliga huvudproblemet, är resurserna. Man menar att anslagen för grundutbildning inte har ökat i tillräcklig utsträckning när utbildningen har byggts ut. Detta går ut över lärarna och undervisningen, där lärosätets potential tar sitt slutliga uttryck.

”Generellt gäller för en liten högskola att många av de frågeställningar och uppmaningar som i dag ges ’från högre ort’ har en tendens att minska på (somliga skulle nog säga utarma) möjligheterna till nytänkande. Resurserna räcker helt enkelt inte till.”

Enligt svaren är detta ett problem som till exempel resulterar i att det inte finns utrymme att arbeta med utveckling av undervisningen, eftersom alla resurser går åt för att överhuvudtaget bedriva den. Många beskriver att lärarna är hårt belastade och därför ofta uttrycker frustration över bristande möjligheter att leva upp till de kvalitetskrav som de har på sig själva.

De uppgifter som man framhåller som lägre prioriterade är uppgifter utöver kärnuppgifterna.

”Jag kan önska att vi kunde arbeta mera med breddad rekrytering, hållbar utveckling, jämställdhet, mångfald och andra ’mjuka frågor’, som oftast blir mer eller mindre styvmoderligt behandlade.”

Vissa hävdar att också sådana uppgifter blir satta på undantag som direkt eller indirekt har med utbildning och forskning att göra. Det gäller exempelvis samverkansuppgiften, ett bredare utbildningsinnehåll, och – allra mest återkommande i enkätsvaren – lärarnas kompetensutveckling och åtgärder för att förbättra arbetsförhållandena på lärosätet.

”Vi samverkar med det omgivande samhället i en rad olika frågor, och skulle gärna utveckla denna samverkan om resurser ställdes till förfogande.”

”Vi vill också prioritera bildning, dvs. att ge studenterna möjlighet att vidga sina ämnes- och vetenskapliga perspektiv, inte enbart bli fackkunniga.”

”Mer tid/resurser skulle jag vilja ägna lärares och övrig personals kompetensutveckling.”

Någon rektor beskriver att det ofta är forskningsfrågorna som tonas ner i det dagliga arbetet. En anledning är att dessa är av långsiktig karaktär och sällan kräver akuta ingripanden. En annan anledning är att forskningsfrågorna är svåra och grannliga att arbeta med.

En högskola har beskrivit hur man tenderar att lägga ner mycket resurser på planer av olika slag, men för lite resurser på uppföljning och utvärdering av dessa för att i ett långsiktigt förlopp kunna använda uppföljningen och utvärderingen i utvecklingsprocessen.

”Mängden nya uppgifter, trycket från media och externa kontakter m.m., gör att det långsiktiga policyarbetet för utbildning och forskning får för lite tid.”

”Det är för mycket fokus på input och för lite på output i den högre utbildningen i dag.”

Uppgifter som många framhåller som icke önskvärda överhuvudtaget är ”myndighetsuppgifterna”. Samtidigt uttrycker många, åtminstone mellan raderna, förståelse för att detta på något vis är autonomins pris. Varje alternativ till att bedriva verksamheten i myndighetsformen – med därtill hörande uppgifter men ändå med inflytande över den egna verksamheten – skulle kanske innebära att en central myndighet får funktionen att se till att uppgifterna blir utförda.

”Högskolorna har för mycket uppgifter i egenskap av myndigheter. Detta är uppgifter som inte stämmer överens med högskolornas karaktär.”

”Vi har en tendens att vara så lojala och lyhörda mot maktens korridorer att detta tar all vår tid i anspråk.”

I samband med lojaliteten mot makten uttryckts en negativ syn på dagens styrssystem, där frågor regleras via författningar och regleringsbrev. Det alternativ som en rektor har förespråkat är att frågorna regleras via dialog mellan departementet och lärosätena, ett system som kan innebära större möjlighet för lärosätena att själva värdera och prioritera. Vad som poängteras av flera är att *viljan* måste uttryckas från lärosätena, som vet vad de kan åstadkomma.

”Man talar om decentraliserat beslutsfattande inom svensk akademi, men hur stor är egentligen rörelsefriheten?”

Om den högre utbildningens utbildningsuppgift

Den tredje frågan i enkäten är avsedd att ge underlag för en diskussion om vilka slags utbildningar som högskolor och universitet ska ägna sig åt.

”Genom att allt fler kortare yrkesinriktade utbildningar tillförts högskolan är högskolans utbildningsuppgift inte alltid tydligt avgränsad visavi andra former av utbildningar. Vad kan konsekvenserna vara av detta? Hur ser en önskvärd arbetsfördelning ut mellan högre utbildning och KY/gymnasieskolan/folkbildningen?”

Svaren från rektorerna i denna fråga varierar. Vissa rektorer tycker inte att det är något problem, andra tycker att det behövs tydligare gränser mellan olika utbildningsnivåer. Vidare anger ett par rektorer att deras lärosäten inte har erfarenhet från t.ex. KY-utbildningar eller kortare yrkeshögskoleutbildningar. Någon rektor har poängterat att det gäller att ha en tydlig utbildningsprofil, en nisch. Att alla lärosäten kanske inte ska ha kortare yrkeshögskoleutbildningar, att man måste hitta olika dimensioner.

”Universitetet är positivt till ett samarbete mellan universitetet och utbildningsgenomförare på andra nivåer. Vi är också positiva till att ta ett vidgat utbildningsansvar. Vi anser emellertid att det är viktigt att det finns en klar ansvarsfördelning mellan de olika utbildningsnivåerna/ utbildningsgenomförarna.”

”Det torde ligga inom lärosätenas samverkansuppgift att i viss utsträckning engagera sig även i kortare yrkesinriktade utbildningar. En förutsättning bör dock vara att det finns något specifikt värde i att just högskolan engagerar sig i stället för någon av de organisationer som verkar på lägre utbildningsnivåer.”

En ståndpunkt som uttrycks är att det är viktigt att det finns en tydlig gränsdragning mellan olika utbildningsformer, och att en sådan indelning måste styra om högskolan ska vara involverad i t.ex. KY-utbildning eller inte.

”Då gränserna mellan högskoleutbildningar och andra utbildningar i vissa fall tenderar att flyta ihop blir det allt viktigare att hålla rågången klar, dvs. att kunna göra tydligt vad som utmärker en akademisk utbildning i förhållande till andra.”

”Vi bör koncentrera oss på minst treåriga utbildningar, eftersom högskoleutbildning ska vara forskningsanknuten. De treåriga och ännu längre utbildningarna har större möjlighet att utformas på ett sådant sätt att de motsvarar högskolelagens krav på vetenskaplig grund.”

Frågan om vilken som egentligen är den högre utbildningens utbildningsuppgift väcks när kärnverksamheten påverkas från olika håll. Några av rektorerna uppger att de inte upplevt några svårigheter förknippade med detta eller att deras lärosäten inte är involverade i kortare yrkesutbildningar. En rektor framför att det är positivt att så många vägar som möjligt öppnas mot högre utbildning, men att ändå någon form av kvalificerad yrkesutbildning måste finnas kvar eftersom det är osannolikt att den dryga hälften av en ungdomskull

som i dag inte har plats eller önskan att läsa på högskolan skulle vara färdiga för arbetslivet enbart med en gymnasieexamen.

”Det gäller att hitta ett gott flöde genom utbildningssystemet med så få återvändsgränder som möjligt.”

Ett kanske mer problematiskt perspektiv framhålls från annat håll av en rektor som tycker sig se tendenser till ett ”yrkesutbildningsträsk” där det finns risk för överetablering, kvalitetsproblem och svårigheter för potentiella studenter att välja väg. Han efterlyser en diskussion ur nationell synvinkel där några viktiga frågor skulle vara hur högskolan kan öka arbetsmarknadsanpassningen i utbildningarna utan att ”rasa ner i träsket”, och hur högskolan kan inleda ett konstruktivt samarbete med andra utbildare för att bidra till ett bra och begripligt utbud av yrkesorienterad utbildning.

”Vad kan Högskoleverket göra för att bidra till en konstruktiv utveckling inom detta område?”

Om profilering, samverkan och koncentration

Slutligen har vi försökt fånga in några visioner om framtiden. Detta begränsas till det allra mest centrala, nämligen frågan om utbildningsuppgiften för högskolor och universitet.

Som Högskoleverket tidigare framhållit⁷ är vägen för att nationellt sett höja kvaliteten på högre utbildning att lärosäten *samverkar* i högre grad och därmed fördelar utbildningsuppgiften; att lärosätena i högre grad *profilerar sig*, och att vissa utbildningar *koncentreras* till vissa lärosäten.

Detta budskap från Högskoleverket är knappast några nyheter för rektorerna. Vi är ändå intresserade av att få deras funderingar kring detta i sammanhanget för den här enkätundersökningen – med utbildningsuppgiften betraktad i förhållande till den högre utbildningens övriga samhällsuppgifter. Den sista frågan är helt enkelt formulerad:

”Vilka möjligheter respektive problem finns med de aktuella diskussionerna om profilering, samverkan och koncentration?”

Ett påtagligt resultat då rektorernas svar sammanställts är att lärosätenas kulturella och organisationsmässiga olikheter och de olika förutsättningarna beskrivs som hinder för samverkan mellan olika lärosäten.

”Det största problemet är antagligen det faktum att vi är olika lärosäten med olika kultur, interna system och regionalpolitisk omgivning.”

7. De närmare 500 bedömare som medverkat i verkets utvärderingar under den senaste sexårsperioden är tämligen samstämmiga om vad som bör göras för att höja kvaliteten i svensk högre utbildning och för att använda resurserna på ett effektivt sätt.

Olikheterna mellan universiteten och högskolorna är något som beskrivs på olika sätt i rektorernas svar. Många rektorer från i första hand de mindre högskolorna nämner de skilda förutsättningarna i form av faktiska resurser att hantera de olika uppgifterna, vilket också nämns i samband med de övriga frågorna. Någon annan nämner att högskolorna oftast har ett starkare incitament för samverkan än universiteten. Innebörden i det blir att högskolorna kan vara mer beroende av samarbete med ett universitet (med forskarutbildning). Universitetens bevekelsegrunder för samverkan kan vara att få till stånd ett samarbete med en högskola som har en utbildningsprofil som inte universitetet har.

”Samverkan med andra högskolor är redan omfattande, men vi har mötts av mycket skiftande inställning från de stora universiteten.”

Det ges uttryck för en svårighet för samverkan i systemet med högskolor och nya respektive gamla universitet, också vid en eventuell fördelning av uppgifterna.

”Möjligheterna ligger i de förändringar vi kan åstadkomma för att utveckla verksamheten. Problemen finns i de olika tolkningar som kan göras. Här behövs en betydligt större och öppnare diskussion mellan lärosäten, såväl i regionen som nationellt.”

En annan aspekt på samma tema som uttrycks i svaren är riskerna för en indelning i ”A- och B-lag” inom den svenska högre utbildningen. Om en framtida profilering av lärosätena kommer att skilja mellan grundläggande och avancerad nivå finns, enligt dessa svar, risken att ”grundnivålärosätena” fastnar i en situation där de inte kan utvecklas, med svårigheter att rekrytera bra personal, rekrytera studenter, och att kunna åta sig externa uppdrag. Varje lärosäte behöver således ha vägar öppna för att kunna sträva efter ökad kvalitet inom utbildningen och forskningen.

”Alla strävar i själva verket efter att likna varandra och axla liknande roller. Alla högskolor strävar efter att bli forskande universitet. Det är detta som ligger bakom en mängd olika initiativ, som klär sig i samverkanstermer.”

Det efterlyses incitament för samverkan för att främja utvecklingen vid högskolor utan eget vetenskapsområde, och uppmärksamhet från Högskoleverket på de mindre högskolornas situation.

Flera rektorer poängterar att det viktigaste redskapet för profilering är forskarutbildnings- och mastersrättigheter.

”Att profilera sig genom grundutbildning är närmast omöjligt eftersom varken medelstillelningssystemet eller behovsbilden tillåter snäv koncentration”

”Profilering är kanske främst en möjlighet för mindre högskolor som inte har den stora bredd över ett antal ämnesområden som universiteten har.”

En uppfattning som också uttrycks i rektorernas svar är att ett lärosäte riskerar att hamna i fällor genom att ha en för snäv profil. Risken med att ett lärosätes inriktningar blir för snäva är dels det uppenbara – att antalet sökande blir för litet om intressetrenden svänger. Några nämner som exempel att Blekinge tekniska högskola har gjort denna erfarenhet.

Men det nämns också andra risker som har med kvaliteten i utbildningen att göra, då profileringen kan komma att innebära att perspektiven i de enskilda ämnena blir för snäva och kanske för ensidigt yrkesinriktade.

”Inom grundutbildningen kan strävan till profilering inom likartade områden få negativa konsekvenser för kvaliteten i utbildningen och möjligheterna för studenterna att få arbete efter avslutad utbildning.”

”Att skapa koncentrerade och profilerade högskolor med ett relativt smalt utbud tror jag ur många synpunkter är mycket olyckligt.”

Samverkan och profilering beskrivs av många som centrala frågor när det gäller finansieringen. Samverkan, tydlighet och synlighet är viktigt när det gäller nya möjligheter till externfinansiering, bl.a. genom uppdragsutbildning. Ofta kommer också systemet för medelstildning på tal.

”Samverkan mellan lärosäten skulle kunna utvecklas om det fanns ett resurstilldelningssystem som underlättade samverkan.”

”Det vore bra om högskolan organiserades så att det fanns färre hinder för jämlik samverkan.”

Resurstilldelningssystemets nuvarande utformning påverkar i högsta grad utbildningsutbudet. Dubbelheten med samverkan *och* konkurrens är i högsta grad en levande realitet för lärosätena. Dessutom väcks av nedanstående citat återigen frågan om högskolans egentliga utbildningsuppgift. I det sammanhanget ventileras också åsikten att en viss fördelning av utbildningsuppgiften borde ske mellan lärosäten.

”Incitament kan behövas så att lärosätena inte allesammans profilerar mot det som betalar bäst.”

”Resurstilldelningssystemet motverkar en förnyelse i riktning mot nya uppgifter, eftersom ingen vill avstå från utbildningar som attraherar många studenter.”

För att en utveckling ska komma till stånd mot samverkan, profilering och koncentration uttrycks att de ekonomiska incitamenten måste finnas där. Det är inte självklart att nuvarande system ger förutsättningarna för spontana initiativ i dessa riktningar.

”För att lyckas etablera ett samarbete mellan högskolor i Sverige i dag räcker det inte med fagra ord och klappar på axeln. Det behövs både pengar och regeländringar.”

”Om staten önskar koncentration av verksamheter bör styrningen av detta inte ske via detaljerade dekret, utan snarare via morötter för den typ av samverkan mellan lärosätena som gynnar samverkan och koncentration.”

Ovanstående citat uttrycker också den uppfattning – som tycks vara gemensam för de flesta av rektorerna – om att mer statlig styrning inte är en framkomlig väg. Den frihet som högskolor och universitet har att själva förfoga över verksamheten upplevs som mycket viktig att värna om.

”Vad politiken borde inriktas på är att underlätta och stimulera. Exempel på detta är möjligheten att ge en gemensam examen vid samverkan mellan lärosäten kring en utbildning.”

”Förändring pågår. Låt lärosätena sköta detta själva, utan direktiv uppifrån.”

Beträffande samverkan och koncentration har en rektor för en högskola gett uttryck för åsikten att likformighetstanken, att alla ska göra allt, är förlegad. Detta är en åsikt som flera delar, med den tydliga reservationen att en eventuell fördelning av uppgifter eller profiler inte ska styras centralt. ”Nischer”, profiler etc. måste bestämmas av det enskilda lärosätet som vet vad som fungerar bäst och hur förutsättningarna ser ut, och lärosätet bör presentera sin plan för utvecklingen i budget/verksamhetsdialogen med regeringen.

”Vi tror att en koncentration av resurserna till ett fåtal ställen både skulle stärka basen för utveckling av grundutbildning och forskning samt underlätta samverkan mellan parterna.”

”Profilering och samverkan är viktigt för att utveckla forskningens konkurrenskraft, men också förnyelse.”

”Jag ser positivt på framtiden. Samarbeten och samverkan kommer att utvecklas.”

Enkätundersökning om rektorsroller och akademiskt ledarskap

Det finns anledning att kort nämna också en annan enkätundersökning som Högskoleverket genomförde under 2004, där ämnet var rektorsroller och akademiskt ledarskap bland rektorerna. Syftet med den undersökningen var att ge en grund för relevanta frågeställningar inför fortsatta diskussioner kring ledningsfunktionen inom högskolan i allmänhet och rektorsuppgiften i syn-

nerhet. Med den enkätundersökningen som grund har också frågor rests för det fortsatta arbetet på Högskoleverket.

Enkäten bestod av frågor som speglade hur balansen mellan de olika rollerna (akademisk ledare respektive myndighetschef och företagsledare) ser ut och om dessa olika roller kolliderar, vilka erfarenheter som varit mest omtumlande för en ny rektor, vilka råd som ges av en erfaren rektor till en ny, hur kontaktmönster ser ut och vilket stöd utifrån man önskar i sitt arbete. Rektorerna hade också möjlighet att lyfta fram andra saker i en fortsatt diskussion om det akademiska ledarskapets villkor.

Svaren är i och med enkätens karaktär fokuserade på hur rektorerna på olika sätt upplever sin roll. Några av dessa synpunkter från rektorerna är relevanta att citera här, därför att de har bäring på de frågor och svar som redovisats i det föregående.

Så här uttrycks problemet med rollkonflikter av en rektor.

”Högskolan ska kunna medverka i allt utvecklingsarbete och ständigt stå på pass. Det ställer orimliga krav på en rektor; att ha ett genuint intresse och ambition att medverka i utvecklingen av det regionala samhället, samtidigt som omvärldens kunskaper om högskolans möjligheter och förutsättningar är mycket begränsade”.

En annan rektor menar att det finns situationer där den akademiska friheten, och därmed rektorns roll som akademisk ledare, kolliderar med rättssäkerhet och/eller marknadsförutsättningar.

Vissa av de frågor som rektorerna vill lyfta fram i en fortsatt diskussion om det akademiska ledarskapets villkor tangerar samma problemområden som den här skriften behandlar.

”Alla svenska universitet borde bli stiftelser [...]. Skapar vi fria universitet kan vi teckna avtal med staten om de mål vi ska uppnå. Hur vi åstadkommer det borde vara en lednings- och styrelsefråga för det enskilda universitetet att lösa. [...]”.

”Ett annat tema som vi verkligen måste ta på allvar är ’incitament för olikhet’”.

”[...] Hur ska ledarskapet utövas vid nya högskolor där de regionala politiska krafterna är så starka?”

”Hur kan vi skilja ut de akademiska frågorna från de förvaltningsmässiga frågorna?”.

Avslutande reflektioner

De flesta av rektorerna som svarat Höskoleverket i den här undersökningen uttrycker att de upplever att antalet uppgifter och uppdrag tydligt ökat över tiden. Det går att argumentera för vissa nödvändiga förändringar av ansvarsbördan utifrån det faktum att högskolan totalt sett har expanderat och att tidigare underrepresenterade grupper ökat sin andel bland studenterna. Men betydelsen av den upplevda ökade belastningen är inte att förringa, då många pekar på risken för kvalitetsproblem i utbildning och forskning.

Den högre utbildningens anpassning till samhällsutvecklingen har inneburit att universitet och högskolors betydelse inte är densamma i dag som för bara tio-femton år sedan. Uppgifter som tidigare utfördes av andra instanser förväntas nu högskolor klara av.

Den vikt som läggs vid befolkningens kompetens i ett kunskapssamhälle innebär att omvandlingstrycket på lärosätena ännu är stort. Morgondagens universitet och högskolor kommer i många avseenden att se annorlunda ut än dagens.

Frågan är i vilken riktning utvecklingen kommer att gå. Kanske kommer högskolor och universitet att i större utsträckning än idag fylla olika funktioner.

Den högre utbildningen i dagens verklighet

Studenter säger ibland ”nu ska jag ut i verkligheten” när studietiden lider mot sitt slut. Denna bild av tillvaron på högskolan som en period utanför verkligheten stämmer till viss del överens med idealbilden av den. En tidpunkt i livet då man verkligen har möjlighet att ägna sig åt reflektion över villkoren i samhället, få medborgerlig bildning och samtidigt skaffa sig kompetens för yrkeslivet.

Utvecklingen under det senaste dryga decenniet har inneburit att akademien av nödvändighet närmast sig den brokiga, komplexa mångfalden i samhället i dag. Högskolan har därmed på ett tydligare sätt blivit en integrerad del av det omgivande samhället. Den breddade rekryteringen och det ökade antalet studenter ställer nya krav på den högre utbildningen.

Den högre utbildningen åtnjuter ett mycket stort förtroende. Detta medför mycket positivt, men kanske råder det en övertro på vad utbildningen kan åstadkomma? Frågan kanske behöver ställas om högskolorna och universiteten bäst utnyttjas genom att bära det breda ansvar de gör i dag. Är det rimligt att så många viktiga samhällsuppgifter läggs på dessa institutioner?

Den här rapporten återkommer till några viktiga frågeställningar, om än med olika formuleringar och ur olika grunder. De huvudfåror som framträder är följande tre.

1. Hur kommer det egentligen att gå med utbildning och forskning, när så många andra uppgifter trängs om utrymme och resurser?
2. Vad bör rymmas i högskolans utbildningsuppgift i förhållande till utbildningar på andra nivåer?
3. Ska alla lärosäten ha samma uppgifter? Om inte, hur och på vilka grunder bör en fördelning av uppgifter mellan lärosätena göras?

Möjliga utvecklingsspår för framtiden

Kärnverksamheterna och den akademiska integriteten

Beträffande utbildningsuppgiften är det en svår ekvation att bevara den viktiga akademiska friheten, samtidigt som akademien behöver anpassas till den verklighet där högskoleutbildning betraktas som en självklarhet för ett kvalificerat yrke.

Eftersom högskolor och universitet har förvärvat ett stort förtroende finns också ett samhällsansvar, som i sig begränsar den akademiska friheten. Den akademiska integriteten för högskolor och universitet måste däremot kunna vara fullständig. Lärosätena bör kunna stå stadigt i strömmen av uppgifter och förväntningar, och själva välja handlingsalternativ. Många rektorer har i den här presenterade enkätundersökningen uttryckt att det är svårt att stå emot, svårt att välja sitt arbetssätt och sin profil. Detta måste betecknas som en varningssignal och ett tecken på att något behöver förändras.

Fördelning av utbildningsuppgiften

Under de senaste decennierna har gränserna mellan olika utbildningsanordnare kommit att suddas ut alltmer. Det har inneburit att det inte längre är lika tydligt vilken huvudroll som högskolan har och bör ha, och att rollfördelningen mellan högskolan och gymnasieskolan i vissa avseenden är oklar. Det görs stora utbildningsinsatser inom högskolan t.ex. vad gäller baskurser i naturvetenskap och teknik, stödundervisning i matematik och nybörjarundervisning i moderna språk – bland annat som en följd av påtalade brister i studenternas förkunskaper och en alltmer heterogen sammansättning av studenter. Därtill ges en rad kortare yrkesinriktade utbildningar inom högskolans ram, varvid den akademiska grunden inte alltid är uttalad. KY-utbildningar och utbildningar som anordnas av olika folkbildningsorganisationer representerar ett utbud som många gånger svårligen kan särskiljas från snarlika högskoleutbildningar. Det finns anledning till att det ibland talas om den ”grå zonen” i det svenska utbildningssystemet.

En fråga som behöver utredas vidare är högskolans roll och huvuduppgift sett i relation till den roll som andra utbildningsanordnare spelar. I en sådan utredning kan också behovet av nya utbildningsformer beaktas.

Uppgifterna inom den högre utbildningen

Nästa fråga är en eventuell fördelning av uppgifter mellan lärosäten. Möjligheterna ligger i första hand i det faktum att parallellt med att lärosätena tilldelats fler uppgifter har de också blivit fler till antalet. Med de olika utvecklingsvägar som högskolor och universitet har slagit in på kan vi knappast längre tala om högskolan som enhetlig. Är det rimligt att alla lärosäten bär ett lika stort ansvar för alla uppgifter när förutsättningarna i själva verket ser mycket olika ut?

Högskoleverket kan bidra med olika typer av underlag till diskussionen om hur uppdragen kan hanteras och fördelas inom den högre utbildningen. Exempelvis har verket ett fortlöpande uppdrag som är avsett att vara till hjälp för högskolor att planera sitt utbildningsutbud och sin unika inriktning. Det gäller inte minst de mer långsiktigt stabila behov som en högskoleutbildning bör baseras på. Återkommande presenterar vi en rapport⁸ som sammanfattar söktryck och aktuell arbetsmarknadssituation för samtliga utbildningsområden med tydlig yrkesinriktning. Den innehåller också fördjupade lägesbeskrivningar inom särskilt aktuella eller uppmärksammade utbildningsområden.

Den här rapporten är ett budskap om att en diskussion behöver ske om utbildningsuppdragets framtida innehåll och fördelning. Formerna för en sådan diskussion återstår att etablera.

8. Den senaste publikationen i serien är *Arbetsmarknad och högskoleutbildning*, Högskoleverkets rapportserie 2006:28 R.

Bilaga I – Uppdrag, lag och förordning, samt övriga förväntningar och krav

Uppdrag till universitet och högskolor

Utvecklingen i stora drag

Avsikten med sammanställningen i de följande avsnitten är att söka bringa klarhet i hur stor förändring som har skett i lärosätenas totala uppdrags- och uppgiftsbörda. Detta med förbehåll för svårigheten att bedöma hur stor arbetsinsats de enskilda uppgifterna kräver i förhållande till tidigare års situation.

De särskilda uppdragen vid sidan av vad lärosäten har att följa genom lag och förordning formuleras årligen i regleringsbrevet för universitet och högskolor och det särskilda regleringsbrevet för respektive lärosäte. Den myndighetsform som gäller för högskolan är flexibel och möjliggör en hög grad av autonomi och frihet för utbildning och forskning. Men den tydliga trenden som framgår av följande uppräkningslista är allt fler mål med krav på återrapportering i regleringsbrevet (för en beskrivning av utvecklingen av antalet uppdrag, se tabellen i slutet av bakgrundsavsnittet).

För budgetåret 1993/94 var regleringsbrevet kort. I fråga om mål för verksamheten hänvisas till lag och förordning samt vad som anges i uppdraget till varje universitet/högskola. Återrapporteringen begränsas till vad som behövs för att kunna ge ut ersättning för utbildningsprestationerna samt för forskning och forskarutbildning.

I regleringsbrevet för budgetåret 2002, efter en långt utvecklad målstyrning av verksamheten, upptar målbeskrivningar och återrapporteringskraven hela 18 sidor för universitet och högskolor generellt plus det som preciseras för respektive myndighet. För grundutbildningen finns angivna fyra mål för kvaliteten i utbildningen och forskningen, fyra mål för samverkan med det omgivande samhället, och mål för jämställdhet. Återrapporteringen ska för dessa mål ske i 14 olika punkter. Därutöver kommer den ekonomiska och resultatmässiga återredovisningen för varje universitet och högskola.

Uppsala universitet – sammanställning av uppgifter

Uppsala universitet har i en skrivelse i anslutning till enkätsvaret poängterat hur man upplever att universitetets arbetsuppgifter har utökats i betydande omfattning under den senaste 10-årsperioden. Detta på grund av förändringar i "omvärlden" som ställt ökade krav på universitetets administration. Sammanställningen nedan gjordes i samband med budgetarbetet inför 2005. Med denna långa lista vill Uppsala universitet visa hur politiska beställningar tillsammans med många andra förändringar har bidragit till att kraven på insat-

ser ökat totalt. Universitetet har dock inte gjort någon bedömning av hur stor insats de olika förändringarna kräver.

- Successiv återgång till regelstyrning efter 1993 års ”frihetsreform”
- Kraftigt ökade krav på åiterrapportering i årsredovisningar, m.m.
- Nyttillkomna krav på prognoser och annat planeringsunderlag
- Ökade krav på professionalism inom flera områden
- Krav på permanent och dokumenterat kvalitetsarbete
- Högskoleverkets granskning av kvalitet och kvalitetsarbete
- Ökade krav på jämställdhetsarbetet och HSV-granskning av detta
- Ökade krav på upphandlingsarbetet, bl.a. genom EU-regler
- Ökade säkerhetskrav gör sig gällande även inom universitetet
- Sekretariat för ökad externfinansiering har måst byggas upp
- Utbildningssamarbete med utländska universitet genererar administrativt arbete
- Befordringsreformen kräver ökat kansliarbete
- Ansvar för Ladok har överförts till universitet och högskolor
- Ökade krav på säkerhet och verifierbarhet för Ladok-systemet
- Krav på nationell studieinformation har krävt inrapportering till centrala system
- Utveckling av ökat studentinflytande
- Ansvar för studerandehälsovården
- Obligatoriska kursvärderingar har krävt regelsystem och utvecklingsinsatser
- EU-regler ang. betyg (ECTS och Diploma Supplement)
- Snabb ökning av antalet önskemål om tillgodoräknanden
- Krav på breddad rekrytering, validering av reell kompetens och college-utbildning
- Webb-mediet kräver ökade informationsinsatser av hög kvalitet
- Ökad konkurrens ställer krav på proaktivt informationsarbete
- Ökat ansvar för byggnads- och lokalplanering
- Krav på miljöledning och miljöarbete
- Ökade säkerhetskrav inom IT-området (p.g.a. virus och spam mm.)
- Att vara 7x24-timmarsmyndighet kräver IT-system med hög tillgänglighet
- Ökade krav på kompetensutveckling av universitetets personal
- Ökade krav på pedagogisk utveckling, p.g.a. IKT och nya studenter
- Ny redovisningsmodell med ökade krav på snabbhet, precision och periodicitet
- Införande av delårsrapport och ökad komplexitet i årsredovisningen
- Ökade åiterrapporteringskrav från forskningsfinansiärer
- De nya diskrimineringslagarna ställer krav på utredningsarbete
- Detsamma gäller den nya lagen om likabehandling av studenter
- Personuppgiftslagen och biobankslagen ställer nya krav på handläggning

- Ökat intresse för och ökande krav på kommersialisering kräver rådgivning m.m.
- Den tredje uppgiften och utvärdering av arbetet inom det området
- Samverkan med närsamhället för kompetensutveckling, regional tillväxt m.m.
- Internationalisering och ökning av antalet ut- och inresande studenter
- Stöd till institutioner/forskare i samband med EU-ansökningar
- Krav på att internrevision ska ske med egen personal

Utöver detta poängteras av universitetet att en ökning av antalet individrelaterade ärenden kunnat noteras under senare år. Ärenden som rör misstanke om fusk, diskriminering och trakasserier har ökat kraftigt, och likaså process- och anmälningsbenägenheten, enligt universitetet. Detta innebär att omfattande och mycket tids- och resurskrävande utredningar måste genomföras som tar i anspråk personal från flera administrativa enheter.

Sammanställning av uppdrag 1995–2005

Nedan följer en preciserad beskrivning av vilka uppdrag till universitet och högskolor som tillkommit under de tio senaste åren. Det gäller uppdragen formulerade i det gemensamma regleringsbrevet för universitet och högskolor, eller som formulerats som tillägg/ändringar av regleringsbrev.

Uppdrag som återkommer i följande års regleringsbrev nämns i uppräknningen bara det första året uppdraget förekommer. Uppdrag som gäller den ekonomiska redovisningen är utelämnade. Texten är hämtad ur regleringsbrevens text, men inte ordagrant citerad. Kursiv text inom parentes är våra tillagda kommentarer.

Ur statsliggaren för 1995/1996

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Kvalitetsprogram som avser hela verksamheten

En sammanfattning av programmet och hur detta har genomförts skall ingå i ÅRR.

Stöd för studenter med funktionshinder

Styrelserna för U&H skall beakta behovet.

Forskning och forskarutbildning

U&H skall sträva efter att, med beaktande av förutsättningarna inom varje fakultetsområde eller motsvarande,

- öka antalet doktorsexamina, *(återkommer i regleringsbrev för 1997)*
- öka andelen disputerade lärare,
- öka antalet kvinnliga lärare/forskare,

- öka omfattningen av externt finansierad verksamhet, (*återkommer i regleringsbrev för 1997*)
- förbättra informationen om forskning och forskningsresultat, (*återkommer i regleringsbrev för 1997*)
- bidra till att antalet artiklar av svenska forskare publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter ökar, (*återkommer i regleringsbrev för 1997*)
- vidga det internationella forskningsarbetet, särskilt genom att utnyttja de möjligheter som deltagandet i EU:s forskningsprogram erbjuder (*återkommer i regleringsbrev för 1997*).

U&H skall beakta behoven av rekryteringstjänster för dem som avlägger doktorexamen (*återkommer i regleringsbrev för 1997 och 1998*).

Forskningsamverkan mellan högskola och näringsliv skall regleras i avtal mellan berört U&H och företag. Högskolorna ansvarar för att planera, leda och utvärdera verksamheten (*återkommer i regleringsbrev för 1997 och 1998*).

Ur regleringsbrevet för 1997

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Samverkan med det omgivande samhället

Av ÅRR skall framgå vilka handlingsplaner högskolan har för samverkan med det omgivande samhället. Vidare skall redovisas vilka åtgärder som vidtagits för att utveckla forskningsinformationssystem, särskilt vad avser forskningsinformation via Internet så att ett system är i drift vid utgången av 1998.

Pedagogiskt utvecklingsarbete och aktivt arbete med undervisningens förnyelse

Av ÅRR skall framgå omfattning och inriktning av det pedagogiska utvecklingsarbetet samt antalet lärare som deltagit i kurser inom nämnda områden. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998*)

Kvalitetsutvecklingsprogram som avser hela verksamheten

En sammanfattning av programmet och hur det har genomförts under budgetåret skall ingå i ÅRR. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998*)

Stöd för funktionshindrade

Av ÅRR skall framgå antalet studenter och doktorander med sådana anmälda behov. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998*)

Grundläggande högskoleutbildning

Arbetsmarknadsanpassning

Högskolorna bör anpassa utbildningsutbudet i riktning mot områden där behovet av välutbildad arbetskraft bedöms öka. Detta bör ske på grundval av såväl nationella som regionala bedömningar. Förändringar och utveckling i samhället och den efterfrågan på högskoleutbildade som därmed uppstår bör utgöra underlag för omprioriteringar.

Av ÅRR skall framgå hur dessa bedömningar har genomförts samt vilka omprioriteringar av verksamheten detta har medfört.

Högskolorna skall fullfölja de särskilda utbildningssatsningar av arbetsmarknadsskäl som påbörjats hösten 1995 eller 1996 avseende kurser inom de humanistiska, samhällsvetenskapliga och juridiska utbildningsområdena, kurser inom naturvetenskap och teknik, den ettåriga språkutbildningen, basår samt aspirantutbildningen.

Basår

Av ÅRR skall framgå antalet studenter som deltagit i förutbildningen samt antalet hås och håp. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998–2000 samt 2003 och 2005.*)

Distans,- fort- och vidareutbildning

Av ÅRR skall framgå antalet studenter som under budgetåret deltagit i dessa kurser samt antalet hås och håp. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998.*)

Studenter med invandrarbakgrund

Bedömning av behovet av stödundervisning i svenska samt utformning och omfattning av undervisningen skall göras av högskolan. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998–2001*)

Personer med utländsk högskoleutbildning

Bedömning av behov samt omfattning av utbildningen skall göras av högskolorna. Av ÅRR skall framgå antalet deltagare som erbjudits stödundervisning i svenska, antalet studenter som deltagit i utbildningen samt antalet hås och håp. (*Återkommer i regleringsbrev för 2005.*)

Breddad rekrytering

Högskolorna skall särskilt främja rekryteringen från grupper med svag studietradition och i regioner där personer i mindre utsträckning går vidare till högre utbildning. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998.*)

Uppbyggnaden av regionala centrum

Högskolor som bedriver utbildning av lärare skall efter sina förutsättningar samverka i uppbyggnaden av regionala centrum för skolutveckling. Av ÅRR skall i förekommande fall framgå antalet och inriktningen av samverkansprojekt/aktiviteter vad gäller skolutveckling. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998–2005*)

Dimensionering av lärarutbildning

För de högskolor som bedriver lärarutbildning skall vidare följande gälla. Högskolorna skall samråda med Högskoleverket och Statens skolverk före beslut om dimensioneringen av olika ämneskombinationer och inriktningar. Grundskolans och gymnasieskolans behov av lärare med specialpedagogisk examen

och lärare i svenska som andraspråk skall därvid särskilt beaktas. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998–2001*)

Forskning och forskarutbildning

Vid högskolor som erbjuder högre konstnärlig utbildning skall konstnärligt utvecklingsarbete bedrivas. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998–2001*)
Av ÅRR skall framgå hur medlen för konstnärligt utvecklingsarbete har använts. Redovisningen skall innehålla en analys av fördelning, syfte och resultat vid användningen av dessa medel. (*Återkommer i regleringsbrev för 1998–2001*)

Av ÅRR skall framgå andelen kvinnor respektive män inom forskarutbildningen och i de olika tjänstekategorierna samt en redovisning av vilka åtgärder som vidtagits som syftar till en jämn könsfördelning inom samtliga fakultetsområden eller motsvarande.

- vid rekryteringen till forskarutbildningen,
- bland innehavare av doktorandtjänster respektive utbildningsbidrag,
- bland examinerade doktorer samt
- bland lärare och forskare

Ur regleringsbrev för år 1998 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Könsfördelningen bland nyrekryterade lärare

Av ÅRR skall framgå högskolans egna rekryteringsmål, utfallet för budgetåren 1997 och 1998 samt prognosen för perioden 1997–1999.

Samverkan med det omgivande samhället

Högskolorna skall senast den 10 maj 1999 till Utb.dep. redovisa sina handlingsprogram för samverkan med det omgivande samhället samt vilka åtgärder som vidtagits under 1998 med utgångspunkt i handlingsprogrammen. Vidare skall av samma redovisning framgå vilka åtgärder som vidtagits för att utveckla forskningsinformationssystem, särskilt vad avser forskningsinformation via Internet. Ett sådant system bör vara i drift vid utgången av 1998.

EU:s kulturhuvudstad.

En sammanfattning av planerade och genomförda engagemang skall redovisas till Utb.dep. senast den 10 maj 1999.

Grundläggande högskoleutbildning

Arbetsmarknadsanpassning

Högskolorna skall (1997: ”bör”) beakta behovet av utbildade inom det informationstekniska området. Detta bör ske på grundval av såväl nationella som regionala bedömningar. Förändringar av och utveckling i samhället och den efterfrågan på högskoleutbildade som därmed uppstår bör utgöra underlag för omprioriteringar. Av ÅRR skall framgå hur dessa bedömningar har genom-

förts samt vilka omprioriteringar av verksamheten detta har medfört. (*Återkommer i regleringsbrev för 1999.*)

Arbetsökande personer med utländsk högskoleutbildning

Bedömning av behov samt omfattning av utbildningen (aspirantutbildning) skall göras av högskolorna.

Utomnordiska gäststudenter (återkommer i regleringsbrevet för år 2001)

Högskolorna skall vid behov anordna undervisning i svenska för utomnordiska gäststudenter.

Av ÅRR skall i förekommande fall framgå antalet hås och håp i ovan nämnda utbildning.

Forskning och forskarutbildning

Högskolorna skall sträva efter, att med beaktande av förutsättningarna inom varje fakultetsområde eller motsvarande,

- bidra till att antalet artiklar av svenska forskare publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter ökar,
- vidga det internationella forskningsarbetet, särskilt genom att utnyttja de möjligheter som deltagandet i EU:s forskningsprogram erbjuder samt
- öka omfattningen av externt finansierad verksamhet.

Av ÅRR skall framgå en redovisning av vilka åtgärder som vidtagits och vilket resultat de gett som syftar till en *jämn könsfördelning* inom samtliga fakultetsområden eller motsvarande

- vid rekryteringen till forskarutbildningen,
- bland innehavare av doktorandtjänster respektive utbildningsbidrag,
- bland nyexaminerade doktorer samt
- bland lärare och forskare

Ur regleringsbrev för år 1999 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Pedagogiskt utvecklingsarbete och undervisningens förnyelse

Av ÅRR skall framgå omfattningen av utbildningen för nyanställda lärare samt andelen av samtliga nyanställda lärare som har deltagit. Vidare skall högskolorna redovisa andelen lärare som har deltagit i pedagogisk vidareutbildning samt inriktning och omfattning av densamma.

Könsfördelningen bland lärare

Högskolorna skall i ÅRR redovisa de mål de satt upp för perioden 1997–1999 avseende könsfördelningen bland de lärare som anställdts under perioden inom var och en av lärarkategorierna utom professorskategorin. Vidare skall utfallet sammantaget under perioden inom de olika lärarkategorierna redovisas och kommentarer ges till väsentliga avvikelser från målen.

Samverkan med det omgivande samhället

U&H skall senast den 1 april 2000 till Utb.dep. redovisa en strategi och ett tydligare handlingsprogram för samverkan med det omgivande samhället. Strategin bör omfatta mål samt eventuella prioriteringar, medan handlingsprogrammet skall ses som en konkretisering av strategin och omfatta aktiviteter och åtgärder som går att följa upp samt en tidsplan för genomförandet. Vid utarbetandet av handlingsprogrammet bör högskolan ta i beaktande vad regeringen anfört i budgetproposition för 2000. De universitet och högskolor som endast anser sig behöva göra mindre justeringar jämfört med de program som lämnades till regeringen i maj 1999 skall omnämna detta särskilt.

Kvalitetsutvecklingsprogram

Högskolorna skall redovisa vilka åtgärder som vidtagits med anledning av högskolans kvalitetsutvecklingsprogram. Väsentliga ändringar och uppdateringar av själva kvalitetsutvecklingsprogrammet skall redovisas och kommenteras.

Grundläggande högskoleutbildning

Arbetsmarknadsanpassning

(Se 1998.)

Högskolorna skall därvid beakta möjligheterna att samordna sitt utbildningsutbud med andra högskolor.

Fortbildning och vidareutbildning (återkommer i regleringsbrev för 2000)

Högskolorna bör förbättra förutsättningarna för individers fortbildning och vidareutbildning genom att öka tillgängligheten till utbildningsutbudet i vissa avseenden. Lärosätets grad av tillgänglighet avspeglas i volymen av ett antal utbildningsformer m.m. såsom kurser med lägre studietakt än helfart, kurser på andra tider än dagtid vardagar, andel individer över en viss ålder, distansutbildning samt uppdragsutbildning.

ÅRR skall innehålla en redovisning i form av antal studenter, hås och håp för kurser på andra tider än dagtid vardagar, uppdragsutbildning och distansutbildning.

Vidare skall högskolan i ÅRR kommentera graden av tillgänglighet vad avser i första stycket uppräknade utbildningsformer m.m. Förändringar i förhållande till föregående år skall göras av högskolan.

Studenter med utländsk bakgrund

(Se 1997.)

Högskolorna skall vid behov anordna undervisning i svenska för utomnordiska gäststudenter.

Arbetsökande personer med utländsk högskoleutbildning

Bedömning av behov samt omfattning av utbildningen (aspirantutbildning) skall göras av högskolorna.

Av ÅRR skall framgå antalet hås och håp i ovannämnda utbildningar.

Forskning, forskarutbildning och konstnärligt utvecklingsarbete

Av ÅRR skall framgå andelen kvinnor respektive män inom forskarutbildningen och i olika slag av anställningar samt en redovisning av vilka åtgärder som vidtagits som syftar till en jämn könsfördelning inom samtliga VO eller motsvarande.

- vid rekrytering till forskarutbildning
- vid anställning som doktorand eller erhållande av utbildningsbidrag
- vid rekrytering av lärare och forskare samt vilka åtgärder som vidtagits under forskarutbildningen som stöd för underrepresenterat kön.

Av ÅRR skall resultaten av ovan nämnda verksamhetsmål framgå för de tre senaste åren.

Vid högskolor som erbjuder högre konstnärlig utbildning skall konstnärligt utvecklingsarbete bedrivas.

Av ÅRR skall framgå hur medlen för konstnärligt utvecklingsarbete har använts.

Ur regleringsbrevet för år 2000 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Kvaliteten i utbildning och forskning (återkommer i regleringsbrev för 2001)

Av ÅRR skall framgå:

- vilka åtgärder som har vidtagits med utgångspunkt i högskolans kvalitetsutvecklingsprogram,
- vilka åtgärder som har vidtagits mot bakgrund av Högskoleverkets lärosättesbedömningar samt olika nationella och internationella utvärderingar som granskat kvalitetsarbetet,
- vilka åtgärder som har vidtagits mot bakgrund av resultat av lärosätets egna utvärderingar,
- vilka kvalitetskriterier som har använts i den egna verksamheten och om möjligt med jämförelsetal för åren 1998 och 1999,
- vilka åtgärder som har vidtagits för att säkerställa studenternas deltagande i och inflytande över högskolans verksamhet och därmed sin egen utbildning och
- omfattningen av den pedagogiska utbildningen för nyanställda lärare samt andelen av samtliga nyanställda lärare som har deltagit i sådan utbildning. Vidare skall en redovisning göras av andelen lärare som har deltagit i pedagogisk vidareutbildning samt inriktning och omfattning av densamma.

Jämställdhet mellan kvinnor och män (återkommer i regleringsbrev för 2001 respektive 2002)

I ÅRR skall lärosätena redovisa andelen kvinnor och män i grundutbildningen och forskarutbildningen och i olika slag av anställningar. Större avvikelser i förhållande till föregående år skall kommenteras.

Av ÅRR skall vidare framgå vilka åtgärder som vidtagits för att få en jämnare könsfördelning:

- i utbildningar med ojämn könsfördelning, såsom vissa lärar- och vårdutbildningar samt naturvetenskapliga och tekniska utbildningar,
- i forskarutbildningar inom olika VO eller motsvarande,
- vid anställning som doktorand och beslut om utbildningsbidrag inom olika VO eller motsvarande och
- vid rekrytering av lärare.

Vidare skall framgå vilka åtgärder som vidtagits under forskarutbildningen som stöd för underrepresenterat kön.

Andelen kvinnliga nyrekryterade professorer år 2000

För att förbättra könsfördelningen i lärarkåren skall varje lärosäte för år 2000 sätta upp motsvarande mål för nyrekryteringen inom övriga lärarkategorier och i ÅRR relatera utfallet till dessa mål.

Grundläggande högskoleutbildning

Studenter med utländsk bakgrund

U&H bör uppmärksamma att dessa kan behöva särskilt stöd och skall vid behov anordna stödundervisning i svenska. Av ÅRR skall framgå antalet hås och håp i sådan utbildning. (*Återkommer i regleringsbrev för år 2001.*)

Ur regleringsbrev för år 2001

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Kvaliteten i utbildning och forskning

(*Se 2000.*)

Vidare skall en redovisning göras av andelen lärare som har deltagit i pedagogisk vidareutbildning samt inriktning och omfattning av densamma.

Samverkan med det omgivande samhället

Av ÅRR skall framgå:

- vilka åtgärder som vidtagits inom var och en av verksamhetsgrenarna med utgångspunkt i lärosätets strategidokument och handlingsprogram för samverkan med det omgivande samhället, och
- hur strategier och handlingsprogram för samverkan följs upp.

*Jämställdhet mellan kvinnor och män
(Se 2000.)*

Vidare skall i ÅRR lokalt fastställda mål för lärarekrytering samt utfallet av dessa redovisas.

Antagna till forskarutbildning som saknar utbildningsbidrag

Universitet och berörda högskolor med VO skall inkomma till Utb.dep. senast den 23 april 2001 med uppgifter på hur många personer som är antagna till forskarutbildningen före den 1 april 1998 och som saknar utbildningsbidrag eller anställning som doktorand.

Konsortier

För att kartlägga konsortier och andra liknande sammanslutningar som lärosätena samarbetar med, avseende såväl statliga som andra aktörer, skall lärosätet senast den 30 september 2001 till Utb.dep. redovisa samtliga sådana engagemang.

Distansutbildningsmyndigheten

De U&H som under 2001 får utvecklingsbidrag från Distansutbildningsmyndigheten skall i samarbete med myndigheten finansiera och anordna utbildning med IT-stöd motsvarande 700 årsstudieplatser.

Grundläggande högskoleutbildning

50%-målet

I ÅRR anges vilka åtgärder som vidtagits för att stimulera ungdomar att välja högre utbildning. (*Återkommer i regleringsbrev för år 2002–2005*)

Internationalisering

Högskolans internationella kontakter skall redovisas och kommenteras i ÅRR. Internationellt utbyte av studenter i grundläggande högskoleutbildning skall redovisas. Utfall i förhållande till målet skall anges.

Behörighetsgivande förutbildning

Av ÅRR skall framgå antalet hås och håp som deltagit. (*Återkommer i regleringsbrev för år 2002–2005*)

Fort-, vidare- och distansutbildning

ÅRR skall innehålla en redovisning av antal studenter, hås och håp för kurser med lägre studietakt, distanskurser och uppdragsutbildning. För distansutbildning skall en redovisning i ÅRR lämnas av kurser utan obligatoriska sammankomster samt kurser med sammankomster på lärosätet kompletterat med självständiga studier.

Vidare skall lärosätet redovisa förändringar i omfattningen och väsentliga förändringar i förhållande till föregående år.

Dimensionering av lärarutbildning
(Se 1997.)

Skolans behov av lärare med särskilda ämneskombinationer, med specialpedagogisk examen och lärare i svenska som andraspråk samt lärare i teckenspråk skall särskilt beaktas.

Väsentliga förändringar i utbildningsutbudet

Skall redovisas i ÅRR. Efterfrågan skall belysas.

Avvägningen mellan kurser och utbildningsprogram

Skall redovisas och kommenteras.

Forskning och forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete

Internationellt konkurrenskraftig forskning. (Återkommer i regleringsbrevet för år 2002).

Högskolans internationella kontakter skall redovisas och kommenteras.

Olika former av utbyte med andra länder av doktorander, lärare och forskare skall redovisas.

EU-bidrag skall redovisas.

Lärosätets publicering i internationellt erkända tidskriftsserier skall redovisas.

Antal doktorander etc.

Av ÅRR skall framgå:

- antalet doktorander som påbörjat forskarutbildning,
- antalet avlagda examina fördelade på doktors- resp. licentiatexamen,
- antalet avlagda doktorsexamina som har föregåtts av en licentiatexamen, och
- form och omfattning av studiefinansiering för doktoranderna.

U&H skall redovisa samtliga uppgifter fördelade på grupper av ämnen och VO samt kommentera redovisningen.

Antal professorer

Förändringar skall redovisas i ÅRR.

Forskningsanknytning av lärarutbildning

U&H med lärarutbildning skall i ÅRR redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att förstärka forskning som bedrivs i nära anslutning till lärarutbildningen.

Ur regleringsbrevet för 2002 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Pedagogiskt utvecklingsarbete

Av ÅRR skall framgå antalet lärare som genomgått den pedagogiska utbildningen under 2002 fördelat på VO, kön och lärarkategori enligt nedanstående tabell. I samband härmed skall en översiktlig beskrivning av utbildningens inriktning och kursinnehåll ges. Omfattningen och inriktningen av utbildningen av handledare inom forskarutbildningen skall redovisas i form av vilken utbildning som erbjuds, omfattning av obligatorisk utbildning och antalet handledare som genomgått utbildningen under 2002. Om det föreligger olikheter mellan VO, skall detta framgå av redovisningen.

Vetenskaplig publicering

U&H skall i anslutning till ÅRR vart fjärde år redovisa lärosätets publicering i internationellt erkända tidskriftsserier eller andra publiceringsformer med referee-system. (*Återkommer i regleringsbrevet för år 2003–2005.*)

Samverkan med det omgivande samhället (återkommer i regleringsbrev för år 2003–2005.)

U&H skall

- informera om sin verksamhet,
- samverka med det omgivande samhället och i ökad utsträckning integrera denna samverkan i utbildning och forskning,
- i sin verksamhet aktivt använda och dra nytta av erfarenheter i det omgivande samhället,
- i ökad utsträckning och i nära samband med arbetslivet utforma utbildningar som är attraktiva för studenterna och samtidigt svarar mot arbetsmarknadens behov, nationellt och regionalt, samt erbjuda uppdragsutbildning, och
- utveckla sin roll i det livslånga lärandet, samt i samarbete med andra lärosäten, kommuner och företrädare för arbetsmarknaden utveckla metoder för bedömning av reell kompetens.

U&H bör utifrån lärosätets särskilda ansvars- och kompetensområden medverka i arbetet med de regionala tillväxtavtalen och de regionala tillväxtprogrammen för att därmed bidra till att målet för den regionala utvecklingspolitiken uppnås.

Regeringen avser att vart fjärde år, med början i samband med ÅRR för budgetåret 2003, begära en särskild redovisning av lärosätenas samverkan med det omgivande samhället.

Kulturarvsverksamhet

För de U&H som har ansvar för att bedriva kulturarvsverksamhet i form av botaniska trädgårdar och museer skall av ÅRR för resp. verksamhetsgren framgå vilka åtaganden som finns, vilka kostnader som är förknippade med verksamheten och hur verksamheten finansieras.

Kompetensförsörjning

Varje lärosäte skall redovisa sin kompetensförsörjning,

Särskilt vuxenstöd

U&H som har i uppdrag att anordna naturvetenskapliga och tekniska utbildningar med särskilt vuxenstudiestöd skall till utb.dep. senast den 21 oktober 2002 redovisa en prognos över beräknat antal hås och håp för denna verksamhet.

Breddad rekrytering

U&H skall i sitt arbete med att ta fram handlingsplaner för att uppnå en breddad rekrytering beakta det arbete som lärosätena åläggs att utföra enligt lag om likabehandling.

Miljöledningssystem

U&H som har fått i uppdrag att införa miljöledningssystem skall redovisa sina uppdrag.

I samband med ÅRR skall en särskild rapport om miljöledningssystem inlämnas till Miljödepartementet med kopia till utb.dep.

Grundläggande högskoleutbildning

Internationalisering

I samband med ÅRR skall en redovisning lämnas av de åtgärder som vidtagits under perioden 1998-2002 i syfte att underlätta och stimulera det internationella utbytet.

Övrig återrapportering

I ÅRR skall det göras en redovisning av och kommentarer ges till

- väsentliga förändringar i förhållande till föregående år i utbildningsutbudet,
- efterfrågan på lärosätets utbildningar;
- avvägningen mellan kurser och program, samt
- antalet hås och håp, såväl totalt som uppdelat på grundutbildning inom utbildningsuppdraget och beställd utbildning, samt
- måluppfyllelsen vad avser antalet hås i de fall målet inte uppnås.

Dimensionering av lärarutbildning: Skolans behov av lärare med särskilda ämneskombinationer och med specialpedagogisk påbyggnadsutbildning för

för-, grund- och specialskolan, lärare i yrkesämnen samt lärare i modersmål skall särskilt beaktas.

Uppdragsutbildning: Av ÅRR skall framgå dels den totala omslutningen av all uppdragsutbildning, såväl den poänggivande som den icke poänggivande, dels antal hås i den poänggivande uppdragsutbildningen. (*Återkommer i regleringsbrev för år 2003–2005*)

U&H som registrerat kurser/program inom Sveriges nätuniversitet skall i ÅRR redovisa och kommentera antalet hås och håp totalt samt uppdelat på utbildningsområden för denna verksamhet. Vidare skall av redovisningen framgå hur hås och håp som registrerats i Nätuniversitetet har finansierats med anslag till grundutbildning respektive genom de särskilda medel som anvisats under anslaget 25:73. Särskilda utgifter inom U&H m.m.

Vidare skall U&H redovisa och kommentera omfattningen av utvecklingen av helt nya kurser resp. anpassning av kurser i anslutning till nätuniversitetet. Därvid skall antal kurser och en uppskattning av kostnaderna för kursutveckling fördelat på helt nya resp. anpassade kurser redovisas.

Forskning och forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete

Effektivitet

Av ÅRR skall framgå:

- antalet personer som påbörjat forskarutbildning,
- antalet avlagda examina fördelade på doktors- resp. licentiatexamen,
- antalet avlagda doktorsexamina som har föregåtts av en licentiatexamen,
- genomsnittlig nettostudietid för licentiat- resp. doktorsexamen för de som under 2002 avlagt examen, och
- form och omfattning av studiefinansiering för doktoranderna.

Vidare skall av ÅRR framgå

- omfattning av forskarstuderandes undervisning per VO inom grundutbildning, och
- en beskrivning av omfattningen av samarbete i forskarutbildningen inom lärosätet och med andra lärosäten.

U&H skall redovisa samtliga uppgifter fördelade på grupper av ämnen, VO och kön samt kommentera redovisningen.

Mång- och tvärvetenskap

Av ÅRR skall kortfattat framgå vilka åtgärder som vidtagits för att främja mång- och tvärvetenskap. (*Återkommer i regleringsbrev för år 2003–2005.*)

Övrig återrapporering (återkommer i regleringsbrev för år 2003–2005.)

Förändringar av antalet professorer skall redovisas i ÅRR.

Av ÅRR skall för budgetåren 2001 och 2002 framgå totalt antal innehavare av utbildningsbidrag, fördelade på VO och kön samt uppdelade på finansier.

U&H som anordnar lärarutbildning skall i ÅRR redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att förstärka forskning som bedrivs i nära anslutning till lärarutbildningen och pedagogisk yrkesverksamhet. De lärosäten som erbjuder forskning och forskarutbildning med denna inriktning skall i ÅRR redovisa omfattningen och genomförda insatser.

De lärosäten som i regleringsbrev för 2002 erhållit särskilda examinationsmål för forskarutbildning skall lämna följande redovisning avseende år 2001 och 2002 i ÅRR för 2002:

För VO hum.sam, medicin, naturvetenskapligt och tekniskt: Antal examina som inte föregåtts av lic.examen, antal doktorsexamina som föregåtts av lic.examen, antal lic.examina, antal examina i forskarutbildningen omräknade.

Ur regleringsbrev för år 2003 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Kvaliteten

Kvaliteten i utbildning och forskning skall säkras och utvecklas. Studenternas delaktighet i kvalitetsarbetet skall stärkas.

Lärosätena skall delta i den kontinuerliga kvalitetsgranskning av all högre utbildning som Högskoleverket utför.

Regeringen avser att vart fjärde år, med början i samband med årsredovisningen för 2004, begära en särskild redovisning av lärosätenas arbete med att säkra och utveckla kvaliteten i utbildning och forskning.

Den pedagogiska utbildningen

Av lärosätenas årsredovisningar skall framgå antalet lärare som har genomgått den pedagogiska utbildningen under 2003.

Jämställdhet mellan kvinnor och män

Andelen kvinnor och män i grundutbildningen och forskarutbildningen och i alla anställningskategorier redovisas i ÅRR för respektive vetenskapsområde eller motsvarande.

Vidare skall de lokalt fastställda målen för andelen kvinnor bland nyrekryterade lärare samt utfallet för dessa redovisas.

Likabehandling av studenter

Åtgärder ska redovisas i ÅRR.

Miljöledningssystem

Särskild rapport till Miljödepartementet.

Reell kompetens och alternativt urval

Redovisas i ÅRR.

Högskoleintroducerande utbildning

Omfattningen redovisas i ÅRR.

Grundläggande högskoleutbildning

Den internationella rörligheten

Vartannat år ska redovisning av vidtagna åtgärder redovisas.

Breddad rekrytering

Vidtagna åtgärder redovisas i ÅRR. (*Återkommer i regleringsbrevet för år 2004.*)

IT-stödd distansutbildning

Av ÅRR skall framgå om lärosätet ger undervisning inom ramen för Sveriges nätuniversitet.

Övrig återrapporering

I ÅRR redovisa och kommentera:

- väsentliga förändringar i förhållande till föregående år i utbildningsutbudet,
- efterfrågan på lärosätets utbildningar,
- avvägningen mellan kurser och program, samt
- antalet hås och håp totalt samt uppdelat på grundutbildning inom utbildningsuppdraget och beställd utbildning.

Regionala centrum (*se 1997*.) Dessa skall främja bl.a. utveckling av lärarutbildningen och inriktningen av samverkansprojekt/aktiviteter vid de regionala centrumen.

Nätkurser

I ÅRR redovisas och kommenteras omfattningen av kurser som utvecklats respektive anpassats till nätuniversitetet. Om det inom lärosätet genomförts gemensamma åtgärder i anslutning till samverkan genom nätuniversitetet skall även dessa redovisas och kommenteras. Vidare skall prestationsgraden för kurser inom nätuniversitetet redovisas och kommenteras i förhållande till jämförbart kursutbud på campus. Av redovisningen skall framgå antal kurser och en uppskattning av kostnaderna för kursutveckling fördelat på helt nya respektive anpassade kurser.

Forskning och forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete

Internationalisering (återkommer i regleringsbrev för 2004–2005).

I ÅRR skall U&H:s internationella kontakter redovisas och kommenteras.

Olika former av utbyte med andra länder av doktorander, lärare och forskare skall redovisas. Såväl utbyten inom ramen för etablerade utbytesprogram

som andra program skall redovisas i den mån det är möjligt. Vidare skall omfattningen av deltagande med avseende på antal projekt, antal koordinerade projekt samt totalt årligt bidrag från EU till lärosätet i EU:s ramprogram för forskning och teknisk utveckling och Euratom redovisas. Vidare skall program direkt kanaliserade genom EU-myndigheter och direktorat redovisas.

Effektivitet (återkommer i regleringsbrev för 2004–2005).

Av ÅRR skall framgå

- antal personer som under budgetåret har påbörjat forskarutbildning,
- antalet personer som under 2002 och 2003 har påbörjat en forskarutbildning som avses avslutas med en licentiatexamen,
- genomsnittlig nettostudietid för licentiat- respektive doktorexamen för dem som under 2003 avlagt examen, och
- form och omfattning av studiefinansiering för forskarstuderande.

U&H skall redovisa samtliga uppgifter fördelade på grupper av ämnen, VO och kön samt kommentera redovisningen. För begreppet grupper av ämnen skall SCB:s indelning tillämpas.

Vidare skall av ÅRR framgå

- omfattning av forskarstuderandes undervisning per vetenskapsområde inom grundutbildning, och
- en beskrivning av omfattningen av samarbetet i forskarutbildningen inom lärosätet och med andra lärosäten.

De lärosäten som erhållit särskilda examinationsmål för forskarutbildning skall lämna följande redovisning i ÅRR för 2003.

Per vetenskapsområde:

Antal doktorexamina som inte föregåtts av licentiatexamen.

Antal doktorexamina som föregåtts av licentiatexamen.

Antal licentiatexamina.

Antal examina i forskarutbildningen (omräknat).

Ur regleringsbrev för budgetåret 2004 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Pedagogisk förnyelse

Av ÅRR skall framgå antalet lärare som under 2004 har genomgått pedagogisk utbildning.

I samband härmed skall en översiktlig beskrivning av utbildningens inriktning och kursinnehåll ges. Omfattningen och inriktningen av utbildningen av handledare inom forskarutbildningen skall redovisas liksom antalet handledare som har genomgått utbildning under 2004. Om det föreligger olikheter mellan VO skall detta framgå av redovisningen.

Kvalitet

U&H skall vart fjärde år, med början i samband med ÅRR för 2004, redovisa arbetet med att säkra och utveckla kvaliteten i utbildning och forskning.

Samverkan med det omgivande samhället (Se 2002.)

U&H skall vart fjärde år, nästa gång i samband med ÅRR för budgetåret 2007, särskilt redovisa lärosätets samverkan med det omgivande samhället inom utbildning och forskning. Redovisningen skall avse målets samtliga delar samt vara kopplad till de strategier och handlingsprogram som redovisades till regeringen 1999 och 2000 eller reviderade versioner av dessa. Av redovisningen skall även framgå hur lärosätets samverkansaktiviteter följs upp och utvärderas.

Jämställdhet. (Återkommer i regleringsbrevet för 2005).

I ÅRR skall U&H redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att få en jämnare könsfördelning

- i utbildningar med ojämn könsfördelning,
- i forskarutbildning med ojämn könsfördelning,
- vid rekrytering och befordran av lärare, och
- vid rekrytering av dekaner, prefekter, studierektorer eller motsvarande.

Vidare skall i ÅRR de lokalt fastställda målen för andelen kvinnor bland nyrekryterade lärare inom samtliga lärarkategorier samt utfallet redovisas. Även andelen kvinnor bland akademiska ledare såsom prefekter och dekaner skall redovisas.

I ÅRR redogörs även för hur lärosätet stimulerar jämställdhetsarbetet och hur åtgärder för att främja jämställdhet följs upp.

God personalförsörjning

Lärosätet skall redovisa i vilken omfattning myndighetens mål för kompetensförsörjningen under 2004 har uppnåtts, vilka åtgärder som har vidtagits och vilka mål som gäller för myndighetens kompetensförsörjning under 2005, 2006 respektive 2007. Redovisningen av mål skall i första hand fokusera på personalens åldersstruktur, könsfördelning, rörlighet samt myndighetens arbete för att främja jämställdhet samt etnisk och kulturell mångfald. Målen för kompetensförsörjningen skall ha en klar och tydlig koppling till myndighetens mål för verksamheten, nuvarande kompetensförsörjning och bedömning av arbetsmarknadsläget. Målen skall vara konkreta och uppföljningsbara.

Likabehandling

Av ÅRR skall framgå vilka åtgärder lärosätet har vidtagit med anledning av likabehandlingsplanen.

Grundläggande högskoleutbildning

Internationalisering

Vartannat år skall en redovisning lämnas av åtgärder som U&H vidtagit i syfte att

- underlätta och stimulera det internationella utbytet av studenter, lärare och annan personal inom grundläggande högskoleutbildning
- främja internationaliseringen av den grundläggande högskoleutbildningen

I ÅRR för 2004 skall en redovisning göras för perioden 2003-04. Skall analyseras och kommenteras.

IT-stödd distansutbildning

I ÅRR redovisa och kommentera omfattningen av kurser och program som under året registrerats inom ramen för Sveriges nätuniversitet. Därutöver skall omfattningen av kurser och program som utvecklats och anpassats under året till Sveriges nätuniversitet redovisas. Om det inom lärosätet genomförts gemensamma åtgärder för nätuniversitetskurser skall även dessa redovisas och kommenteras.

Övrig återrapportering

I ÅRR skall det göras en redovisning av och kommentarer ges till

- väsentliga förändringar i förhållande till föregående år i utbildningsutbudet,
- efterfrågan på lärosätets utbildningar;
- avvägningen mellan kurser och program, samt
- antalet hås och håp, såväl totalt som uppdelat på grundutbildning inom utbildningsuppdraget och beställd utbildning.

Dimensionering av lärarutbildning: (*se 2002.*) Vidare skall lärosätena ta hänsyn till studenternas val av olika ämneskombinationer, inriktningar och specialiseringar inom de lärarutbildningar som erbjuds. Åtgärder för att vägleda studenterna i detta val skall redovisas i ÅRR.

Högskoleintroducerande utbildning: I ÅRR skall redovisas i vilken omfattning högskoleintroducerande utbildning anordnats. Av redovisningen skall framgå vilka övriga utbildningsanordnare som medverkat, vilket innehåll utbildningen haft, hur många som genomgått utbildningen med godkänt resultat samt hur många som har fortsatt att studera på lärosätet. lärosätena skall analysera och kommentera redovisningen. utbildningen skall utvärderas i sin helhet 2006.

Kompletterande utbildningar för utländska akademiker: I ÅRR skall redogöras för vilka kompletterande utbildningar lärosätet anordnar, antalet studenter samt eventuella externa utbildningsfinansiärer.

Forskning och forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete

Se tidigare.

Ur regleringsbrev för budgetåret 2005 – tillkommande uppdrag

Gemensamt för verksamhetsgrenarna

Pedagogisk förnyelse

Av ÅRR skall framgå antalet lärare som under 2005 har genomgått pedagogisk utbildning samt därav antalet lärare som deltagit i utbildning för handledare inom forskarutbildningen.

Övrigt kvalitetsarbete

U&H skall vartannat år och första gången i ÅRR för 2006 redovisa vilka mer omfattande egeninitierade utvärderingar som genomförts inom grundutbildning, forskarutbildning, forskning och konstnärligt utvecklingsarbete under åren 2005 och 2006. U&H skall i samband med ÅRR för 2006 redovisa vilka viktigare åtgärder som vidtagits med anledning av utvärderingarnas resultat.

Vetenskaplig publicering

(Se 2002.) Redovisningen skall göras per vetenskapsområde med jämförelse-data för åren mellan redovisningarna. Redovisningen skall kompletteras med lärosätets analyser, kommentarer och åtgärder med anledning av utvecklingen jämfört med den redovisning som rapporterades till regeringen i ÅRR för 2003.

Samverkan med det omgivande samhället

U&H skall vart fjärde år särskilt redovisa lärosätets samverkan med det omgivande samhället inom utbildning och forskning/forskarutbildning. Detta skall nästa gång ske i en separat redovisning i samband med ÅRR för 2007.

Av redovisningen skall framgå

- hur samverkan med det omgivande samhället ger effekt i olika delar av lärosätets verksamhet,
- vilken utveckling som skett efter redovisningen som rapporterades för 2003,
- hur lärosätena informerar om sin verksamhet,
- på vilket sätt U&H utformar sina utbildningar i samverkan med arbetslivet och hur utbildningarna tillgodoser såväl studenternas efterfrågan som arbetsmarknadens behov,
- hur samverkan med det omgivande samhället sker inom lärosätets forskning och forskarutbildning, och
- hur lärosätets samverkansaktiviteter följs upp och utvärderas.

U&H bör utifrån lärosätets särskilda ansvars- och kompetensområden medverka i arbetet med de regionala tillväxtprogrammen för att därmed bidra till att målet för den regionala utvecklingspolitiken uppnås. Av redovisningen

skall kortfattat framgå på vilket sätt lärosätet bidragit till måluppfyllelsen i denna del.

Internationalisering

I ÅRR för 2006 redovisa hur internationaliseringsarbetet inom grundläggande högskoleutbildning och forskarutbildning bedrivs och följs upp. Redovisningen skall analyseras och kommenteras.

Redovisningen skall särskilt visa hur internationaliseringsarbetet ingår i det reguljära kvalitets- och utvecklingsarbetet samt vilka uppföljningsmodeller som används. Ev. mål för internationaliseringsarbetet, såväl kvantitativa som kvalitativa, skall också redovisas särskilt.

Jämställdhet

(Se 2004.) Vidare skall lärosätena för perioden 2005-08 fastställa mål för andelen kvinnor bland nyrekryterade lärare inom samtliga lärarkategorier samt i ÅRR redovisa målen och utfallet. Även andelen kvinnor bland akademiska ledare såsom prefekter och dekaner skall redovisas.

U&H skall i ÅRR även redogöra för hur lärosätet stimulerar jämställdhetsarbetet och hur åtgärder för att främja jämställdhet följs upp.

U&H skall även rapportera hur jämställdhet och genusvetenskap ingår i utbildningen.

God personalförsörjning

Lärosätet skall redovisa mål och måluppfyllelse för kompetensförsörjningen i förhållande till verksamhetens mål och resultat. Inom ramen för detta skall myndighetens insatser för att främja etnisk och kulturell mångfald och ökad hälsa samt för att åstadkomma en ändamålsenlig åldersstruktur, jämn könsfördelning och rörlighet bland personalen framgå.

Lärosätet skall vart fjärde år med början den 1 mars 2006 redovisa vilka övergripande, långsiktiga mål som gäller för myndighetens kompetensförsörjning när det gäller kärnkompetens under den närmaste tioårsperioden samt vilka mål som gäller för lednings- och stödkompetens under den närmaste femårsperioden. De långsiktiga målen avseende kärnkompetens skall ta hänsyn till bl.a. behovet av forskarutbildade, vetenskaplig och pedagogisk meritering efter doktorsexamen samt tydliga karriärvägar och anställningsvillkor.

Lärosätet skall i ÅRR redovisa vilka åtgärder som har vidtagits under 2005 för att uppnå myndighetens mål för kompetensförsörjningen, analysera och kommentera i vilken omfattning uppsatta mål har uppnåtts samt redovisa vilka åtgärder som planeras för 2006.

Lärosätet skall vidare redovisa det totala antalet forskarassistenter och biträdande lektorer samt antalet nyanställda forskarassistenter och biträdande lektorer för budgetåren 2005, 2004 och 2003. Större förändringar mellan åren eller skillnader mellan VO skall kommenteras.

Övriga återrapporteringar

U&H skall under 2005 upprätta en handlingsplan för hur lokalerna, verksamheterna och informationen skall bli tillgänglig för personer med funktionshinder. Dessa handlingsplaner skall redovisas till regeringen senast den 1 mars 2006.

Grundläggande högskoleutbildning

Breddad rekrytering

U&H skall redovisa resultat för detta mål vart tredje år och första gången i samband med ÅRR för 2005. Redovisningen skall innehålla kommentarer över vilka åtgärder som vidtagits för att främja och bredda rekryteringen.

Revidering av handlingsplaner för budgetåret 2002 gällande breddad rekrytering: Av ÅRR för 2005 skall framgå vilka åtgärder respektive lärosäte vidtagit med anledning av dessa handlingsplaner och hur de uppställda målen uppnåtts under treårsperioden. Redovisningen skall kommenteras och analyseras. Handlingsplanerna skall vidare revideras utifrån resultaten och en ny handlingsplan med nya mätbara och uppföljningsbara mål skall upprättas för kommande treårsperiod och redovisas till departementet senast den 31 december 2005.

Högskoleintroducerande utbildning

I ÅRR skall också redovisas i vilken omfattning utbildning anordnats i enlighet med bestämmelserna i förordningen om högskoleintroducerande utbildning. Av redovisningen skall framgå vilka övriga utbildningsanordnare som medverkat i utbildningssamarbetet, vilket innehåll utbildningen haft, hur många som genomgått utbildningen med godkänt resultat samt hur många som har fortsatt att studera på lärosätet. Lärosätena skall analysera och kommentera redovisningen. Utbildningen skall utvärderas i sin helhet 2006.

IT-stödd distansutbildning

I ÅRR redovisa och kommentera hur de upprätthåller ett omfattande och brett utbud av kurser och program inom ramen för Sveriges nätuniversitet. Redovisningen skall avse endast kurser och program som under året registrerats hos Myndigheten för Sveriges nätuniversitet. Av redovisningen skall framgå antalet hås som genomgått sådan utbildning.

Övriga återrapporteringar

I ÅRR redovisa hur bestämmelserna i högskoleförordningen om s.k. reell kompetens och alternativt urval tillämpats. För alternativt urval skall det dessutom framgå för vilka utbildningar detta tillämpats, vilka urvalsgrunder som fastställts och vilka kategorier av sökande som antagits. Lärosätena skall kommentera redovisningen.

Forskning och forskarutbildning eller konstnärligt utvecklingsarbete

Mång- och tvärvetenskaplig forskning

(Se 2002.) I ÅRR skall U&H redogöra för hur begreppen mång- respektive tvärvetenskap definierats i samband med redovisningen av vidtagna åtgärder.

Förändringar i författningarna för universitet och högskolor

Vissa nya uppgifter är formulerade i de grundläggande författningarna för högskolor och universitet – högskolelagen och högskoleförordningen.

Internationaliseringen hör numera till de utvecklingsområden som kommit att betonas alltmer. Till de i högskolelagen föreskrivna uppgifterna hör att främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden. En annan uppgift som allt starkare har understrukits under det senaste decenniet är högskolornas omvärldssamverkan. I budgetpropositionen för 1997 föreslog regeringen en ändring i 1992 års högskolelag, med innebörden att universitet och högskolor ska samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet⁹. Förslaget motiverades med att högskolan måste spela en betydligt större roll både som förmedlare av kunskaper och som mottagare av erfarenheter utifrån. Samverkansuppgiften relaterar dels till behovet av kunskapsutveckling och tillväxt, där idéer och forskningsresultat ska leda till nyföretagande och affärsutveckling, dels till att förbättra utbildningen i samspel med arbetsmarknaden, ge goda möjligheter till praktik och många omvärldskontakter.

I och med proposition 28 från 1999/2000 skrevs också uppdrag fast i lagen om studentinflytande och kvalitetsutveckling. De kvalitetsbedömningar av all högre utbildning som Högskoleverket sedan denna förändring har genomfört har inneburit ett omfattande arbete på institutionerna.

Hållbar utveckling är ett annat område som betonats allt mer. I budgetpropositionen 2006¹⁰ föreslår regeringen att det i högskolelagen ska införas en bestämmelse om att högskolorna i sin verksamhet ska främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa.

Också högskoleförordningen har fått betydande tillägg sedan 1993. Här kan nämnas förordningen om tillgång till studerandehälsovård, som kom 1996; om sexuella trakasserier och utnyttjande av högskolans lokaler för vissa sammankomster, 1998; om antagningsordning samma år; två år senare kom förordningstillägg om anställningsordning, studentförsäkringar, kursvärderingar och studentsamråd.

9. Prop. 1996/97:1.

10. Prop. 2005/06:1.

Utöver vad här nämnts förekommer ett antal övriga tillägg som konsekvens av förändrad lagstiftning eller andra politiska beslut inom utbildning och forskning. Särskilt gäller detta regleringen av grundutbildningen och forskarutbildningen samt antagning till utbildning. År 1998 hade antalet förändringar sedan 1993 blivit så många att en nyutgåva av högskoleförordningen ansågs nödvändig. Sedan dess har ytterligare åtta förändringar gjorts.

Högskolelagen och högskoleförordningen har därutöver kompletterats med ett antal författningar. Utöver högskolans författningar gäller den generella lagstiftningen för den statliga sektorn också för högskolemyndigheterna. Några av förändringarna som har skett i dessa generella författningar under den senaste femtonårsperioden nämns i följande uppräkningslista.

1992: Förordning om behörighetsgivande förutbildningar vid universitet och högskolor. Lag om offentlig upphandling. Avgiftsförordningen.

1993: Lag om tillstånd att utfärda vissa examina och förordning med stöd av lagen. Förordning om redovisning av studier vid universitet och högskolor. Förordning om förvaltning av statliga fastigheter. Förordning om statliga myndigheters lokalförsörjning.

1994: Förordning om statliga myndigheters redovisningssystem.

1995: Förordning om anställning som professor och forskarassistent i jämställdhetssyfte. Förordning om vissa naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar med särskilt vuxenstöd m.m. Förordning om en särskild teoretisk och praktisk utbildning vid universitet och högskolor. Förordning om intern revision.

1996: Lag om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning och förordning med stöd av lagen. Anslagsförordning.

1997: Förordning om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor.

1998: Personuppgiftslag.

1999: Förordning om särskilda lärarutbildningar.

2000: Förordning om årsredovisning.

Till detta kommer arbetsmiljölagstiftningen med krav på miljöledningssystem, nyordningen om löneförhandlingar m.m.

Förväntningar och krav på högskolorna från myndigheter och organisationer

Utöver alla dessa uppgifter som högskolor och universitet åläggs genom styrsystemet, finns även ett stort antal förväntningar från en mängd myndigheter

och organisationer som driver intressen på olika sätt. I våra kontakter med rektorerna har framkommit att man uppmärksammat under senare år en ökning av myndigheter och organisationer som tillkommit för att främja en viss fråga eller en viss grupps intressen.

De fyra ombudsmännen mot diskriminering arbetar för att bland annat lagen om likabehandling ska gälla i högskolan: Handikappombudsmannen (HO), Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO). Dessa myndigheter ska sprida kunskap om lagen om likabehandling och följa upp att den följs. Detta innebär en kontroll och granskning av högskolorna.

Också Barnombudsmannen (BO) utövar en granskning av myndigheter i uppdraget att bevaka hur FN:s barnkonvention efterlevs i samhället. Regeringens proposition 1997/98:112, *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*, förordade att kunskaper om barnkonventionen bör ingå i utbildningen för alla som efter sin examen kommer att arbeta med barn eller ha arbeten som i hög grad påverkar barns rättigheter. Detta var bakgrunden till att Högskoleverket år 2001 fick i uppdrag av Socialdepartementet att kartlägga hur konventionen förts in i undervisningen, vilken betydelse den har och hur arbetet kan utvecklas.

Det finns även ett tryck på att i högre grad specificera och innehållsbestämma utbildningar via de uttryckta examensmålen. Exempelvis utredde Högskoleverket år 2004 (på regeringens uppdrag) hur kunskaper om *mäns våld mot kvinnor* tas upp i elva utbildningar som leder till yrkesexamen. Kunskaper om mobbning och missbruk är andra exempel på innehållskrav som framför allt ställs på lärarutbildningen.

Det lokala näringslivet och inte minst kommunerna lägger också fram förslag till det närmaste lärosätet, oftast inom ramen för det samverkan som högskolorna ska bedriva med det omgivande samhället. Ungefär hälften av alla högskolor och universitet arbetar med bransch- eller programråd med externa medverkande. Flera lärosäten är engagerade i lokala och regionala programråd där dialoger förs om framtida behov på arbetsmarknaden. På den regionala nivån dominerar medverkan i de regionala kompetensråden; organ som drivs av länsarbetsnämnderna för att bl.a. motverka bristyrken. Råden har ofta en bred representation från näringsliv, offentlig sektor, fackliga organisationer, m.fl. Diskussioner om en väl fungerande regional arbetsmarknad förs även i arbetet med de regionala tillväxtprogrammen.

I övrigt kan kort nämnas att Nutek, Verket för innovationssystem, KK-stiftelsen och Svenskt näringsliv arbetar på olika vis för att få in aspekter av entreprenörskap och näringslivsanpassning i utbildning och forskning.

Bilaga 2 – Enkät

Till rektorerna vid samtliga
universitet och högskolor

Regnr 849-1514-05

Vad innebär mängden uppgifter och krav för universitet och högskolor?

Högskolans allt vidare uppdrag är en fråga som på olika sätt finns med i studier som pågår på Högskoleverket. Ett pågående projekt syftar till att knyta ihop dessa och att väcka frågor och diskussioner om vägval för den högre utbildningen.

I arbetet hittills har vi fört samtal med några rektor/ledningar för olika lärosäten för att få bilder av hur den växande mängden uppgifter upplevs i högskolevärlden i dag, och vilka önskade förändringsriktningar man tänker sig inför framtiden. Ämnet är så stort och viktigt att vi nu går vidare med en enkät som riktas till samtliga rektorer.

En tanke är att Högskoleverkets sammanställning av enkätsvaren diskuteras vid rektorsmötet i Steningevik i januari 2006. Därefter kommer vi att publicera en rapport, som ett framåtsyftande underlag för den fortsatta utvecklingen av den högre utbildningen. De huvudsakliga adressaterna är våra utbildningspolitiker.

Vi hoppas Du vill medverka i diskussionen av dessa frågor. Enkätfrågorna är formulerade brett, för att ge Dig möjlighet att resonera fritt kring de ämnen som tas upp. På vilket sätt vi kommer att presentera resultaten är ännu inte klart – det beror mycket på karaktären i de svar vi får – men inga personliga citat som gör att någon kan identifieras kommer att publiceras.

Vi önskar få in de besvarade enkäterna inom tre veckor. Ni kan antingen besvara och returnera enkäten elektroniskt, eller skriva ut den och skicka den till *Thomas Furusten, Högskoleverket, Box 7851, 10, 99 Stockholm*. Om frågor uppstår, kontakta Thomas Furusten (projektledare), 08-5630 8512, thomas.furusten@hsv.se, eller Åsa Rurling 08-5630 8867, asa.rurling@hsv.se.

Med vänliga hälsningar

Sigbrit Franke

Fråga 1

Universitet och högskolor är statliga myndigheter vilket innebär att de även omfattas av den lagstiftning som reglerar de statliga myndigheternas verksamhet. Verksamheten regleras också av högskolelagen, högskoleförordningen och ett antal andra lagar. Därtill kommer mer eller mindre tydliga förväntningar på att lärosätena ska bidra till att lösa olika samhällsfrågor till exempel mäns våld mot kvinnor, entreprenörskap och hållbar utveckling. Vad är Din syn på mängden uppgifter som lärosätena ställs inför? Bör fördelningen av uppgifterna förändras, och i så fall hur?

Fråga 2

Hur prioriterar Du och Ditt lärosäte bland mängden uppgifter – vad prioriteras högt och vad prioriteras lågt? Finns det uppgifter som Du skulle vilja arbeta mer med, men som av olika skäl måste prioriteras ned? I sådana fall vilka och varför?

Fråga 3

Genom att allt fler kortare yrkesinriktade utbildningar tillförts högskolan är högskolans utbildningsuppgift inte alltid tydligt avgränsad visavi andra former av utbildningar. Vad kan konsekvenserna vara av detta? Hur ser en önskvärd arbetsfördelning ut mellan högre utbildning och KY/gymnasieskolan/folkbildningen?

Fråga 4

Vilka möjligheter respektive problem finns med de aktuella diskussionerna om profilering, samverkan och koncentration?